

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕

(ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒)

นายพลโท พระยากลาโหมราชเสนา

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าแก้วทองดี ปาณิกบุตร จ. จ.

เมื่อปีมะเส็ง พ. ศ. ๒๔๗๒

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

นายพลโท พระยาภลาโหมราชเสนา แห่งความมาบังราชบัณฑิตยสภา ขอให้จัดหนังสือสำหรับพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าแก้วทองดี ปาณิกบุตร จ.จ. ผู้เป็นอาของพระยาภลาโหม ๑ กรรมการตรวจหาหนังสือ ซึ่งควรจะพิมพ์ ได้หลายเรื่องในพวกหนังสือซึ่งได้เคยพิมพ์แล้วและหมดไปช้านาน ในเวลานี้ผู้ต้องการถามหาบ่อยๆ ก็หาไม่ได้

หนังสือเช่นที่ว่านี้มีตัวอย่างคือประชุมพงศาวดารภาคนี้ เป็นหนังสือ ทำให้การมะยิห่วน แม่ทัพพะม่าเรื่อง ๑ ทำให้การพระมหาโค กษัตริย์พระมหากฤษ เรื่องเมืองพะม่าเรื่อง ๑ ล้วนเป็นจดหมายเหตุให้ความรู้ในทางพงศาวดาร นับว่าเป็นหนังสือดีในเรื่องนั้นๆ กรรมการเห็นสมควรจะพิมพ์ขึ้นใหม่ให้สมควรความต้องการของผู้แสวงหาความรู้ จึงได้ชวนพระยาภลาโหมราชเสนา ให้พิมพ์หนังสือเล่มนี้ พร้อมทั้งคำนำซึ่งนายกแห่งราชบัณฑิตยสภาได้ทรงแต่งอธิบายไว้แต่คราวก่อนด้วย.

อนึ่งเจ้าภาพได้จัดประวัติ เจ้าแก้วทองดี ปาณิกบุตร ส่งมายังกรรมการจึงได้พิมพ์ไว้ท้ายคำนำนี้

ราชบัณฑิตยสภา

พินธุวณิช

วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ประวัติ

คุณเจ้าแก้วทองดี ปาณิกบุตร เป็นธิดาพระยามหาเทพ ทองปาน,
ต้นสกุลปาณิกบุตร มารดาชื่อพลับ เกิดข้แม่แม จุลศักราช ๑๒๐๘
พ.ศ. ๒๓๘๐

เมื่อคุณเจ้าแก้วทองดียังมีชีวิตอยู่ได้เล่าให้ฟังว่า พระยามหาเทพ
บิดาของท่านได้ถึงอนิจกรรมเสียแต่เมื่อบ้านยังเยาว์ (นอนเขาะ) มารดา
ของท่านพาไปอยู่กับคุณยายทวดในพระบรมมหาราชวัง คุณยายชื่อนกแก้ว
เป็นเจ้าแม่พนักงานในรัชกาลที่ ๓

ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ เจ้าจอมมารดาสังวาล ได้รับราชการเป็น
ข้าราชการฝ่ายใน (นับในสกุลคุณเจ้าแก้วทองดีเป็นน้ำเจ้าจอมมารดา
สังวาล) จึงย้ายมาอยู่กับเจ้าจอมมารดาสังวาล ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดา
ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม, กรมหลวง
สรรพสาตรศุภกิจ, พระองค์เจ้ากาญจนากร, ครั้นเจริญวัยขึ้นจึงได้
ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๔ ได้รับราชการฉลองพระเดช
พระคุณตลอดรัชชกาลนั้น

ครั้นมาในรัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ สำหรับตระกูลจอมเกล้าชั้นที่ ๔ จตุตถจุลจอม
เกล้า จ.จ. แก่คุณเจ้าแก้วทองดีเมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน รัตนโกสิน
ทรศก ๑๓๒ ก็ยเมื่อขรัตนโกสินทรศก ๑๓๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง

เหยี่ยวรัตนานภรณ์รัชกาลที่ ๕ ขึ้นพระราชทาน เป็นเครื่องเชิดชูพระ
 เกียรติยศและเป็นตระกูลถึงพระเดชพระคุณสืบไป คุณเก่าแก่ของศักดิ์
 รัชพระราชทานเหยี่ยวรัตนานภรณ์รัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๕ เมื่อวันที่ ๒๓
 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓ (ต่อมาได้รัชพระราชทานเหยี่ยวอื่น ๆ
 อีกบ้าง แต่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องลงในประวัติจะเป็นการยืดยาว) ได้รัช
 ราชการฉลองพระเดชพระคุณตลอดมาจนถึงรัชกาลที่ ๖ มีอายุล่วงเข้า
 ในความชราภาพและมีโรคภัยเบียดเบียน ไม่สามารถจะรับราชการ
 ฉลองพระเดชพระคุณให้เป็นที่เรียบร้อยได้ จึงได้กราบถวายบังคมลา
 ออกจากหน้าทราชมการเมื่อขวศ พ.ศ. ๒๔๖๗ ออกจากพระบรมมหา
 ราชวัง มาอยู่ที่บ้านนายพลโทพระยากลาโหมราชเสนาผู้ ซึ่งเป็นหลาน
 ตำบลดอนนครชัยศรี อำเภอบางซ้อ จังหวัดพระนคร ตลอดมาจนถึง
 เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ คุณเก่าแก่ของศักดิ์ได้เริ่มป่วยเป็นไขหวัด
 ประกอบด้วยความชราภาพอยู่ด้วย แพทย์ได้ประกอบยารักษาพยาบาล
 ทางการมีแต่ทรงกับทรุดลงเป็นลำดับ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน
 พ.ศ. ๒๔๗๒ จำนวนอายุได้ ๘๓ ปี

สำนักหอสมุด

คำอธิบายของสมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ

หนังสือซึ่งเรียกว่า “คำให้การ” เหล่านี้ เป็นจดหมายเหตุประเภท ๓ ซึ่งรัฐบาลให้ถามเรื่องราวไว้จากผู้ ที่รู้เห็น ด้วยประเพณีแต่ก่อนมา ถ้ารัฐบาลประเทศใดได้ชาวต่างประเทศที่รู้การงานบ้านเมืองมากก็ ฤาแม้ชนชาวประเทศของตนเอง ได้ไปรู้เห็นการงานบ้านเมืองต่างประเทศมากก็ ถ้าแลการงานบ้านเมืองต่างประเทศนั้นเป็นประโยชน์ที่รัฐบาลต้องการจะรู้ ก็เอาตัวชาวต่างประเทศฤาชาวเมืองของตนที่ได้ไปรู้เห็นการงาน มาให้เจ้าพนักงานซักไซ้ ได้ถามข้อความที่อยากจะรู้ และจดเป็นคำให้การขึ้นเสนอต่อรัฐบาล

ประเพณีอันเห็นจะมีเหมือนกันทุกประเทศ แม้ ที่สุดทางตะวันออกก็มีมาแต่โบราณทีเดียว โดยมีหนังสือทำนองคำให้การอย่างว่านี้ ในจำพวกหนังสือไทยเก่า ๆ หลายเรื่อง เช่นเรื่องขนสังหัพไค้หนึ่งราชสีห์ และเรื่องขุนการเวกไปบูชาพระเมาวพิเจติยณเมืองหงสา อันก็อยู่ในหนังสือพงศาวดารเหนืออันเป็นต้น ต่อมาในสมัยเมื่อไทยกับพม่าเป็นข้าศึกทำสงครามชบเคี้ยวกัน วิธีที่ถามคำให้การเช่นกล่าวมานี้ยังเป็นการสำคัญขึ้น เพราะเป็นทางที่จะได้ความรู้ภูมิประเทศและรู้กำลัง ตลอดจนพงศาวดารและขนบธรรมเนียมของข้าศึก พม่าจัญไทยไปไค้ก็เอาไปถามคำให้การ ถึงปรากฏในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า ซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้สำเนาฉบับหลวงมาแต่เมืองพม่า ไค้

ให้แปลและพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ นั้น ส่วนข้างไทยเราเมื่อจับพระมา
 ซาคักมาได้ ญาติคนซึ่งไปรู้เห็นการงานเมืองพระมา มา ก็เอาตัว
 ถามคำให้การเรื่องเมืองพระมาเหมือนกัน หนังสือคำให้การว่าด้วย
 เรื่องราวและกิจการในประเทศต่าง ๆ มีสำเนาอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ
 หลายเรื่อง กรมการไต่รวมพิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารภาคอื่น
 แลวกมี

ส่วนคำให้การ ๒ เรื่องที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ คำให้การมะยี่หวุ่น
 เป็นคำให้การของแม่ทัพพระมาที่ไทยจับมาได้จากเมืองเชียงราย เมื่อ
 บวออก พ.ศ. ๒๓๓๑ ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าพนักงานถามคำให้การขึ้น
 ทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

มะยี่หวุ่นคนนี้ ในหนังสือเก่าเรียกชื่อหลายอย่าง บางแห่ง
 เรียกชื่อว่า อาปะระกามะนี บางแห่งเรียกว่า “มะยี่หวุ่น” บ้าง
 “ไปมะย่งวน” บ้าง สอดสวนไต่ความว่า ที่เรียกว่า อาปะระกามะนี
 นั้นตามบรรดาศักดิ์ ที่เรียกว่า มะยี่หวุ่นนั้นตามยศที่เป็นเจ้าเมือง
 คำว่าไป แปลว่า นายพล เพราะฉะนั้นที่เรียกว่า ไปมะย่งวน คือ
 ไปมะยี่หวุ่น หมายความว่าเจ้าเมืองผู้เป็นนายพล คำข้างหลังทั้ง ๒ นี้
 เห็นจะเป็นคำคนพื้นเมืองเรียก อย่างไทยเรียกว่า “เจ้าคุณ” ถ้า
 “เจ้าคุณแม่ทัพ” ชื่อที่พระมาเขาเรียกในพงศาวดารเรียกว่า อาปะระ
 กามะนี ตามบรรดาศักดิ์

ประวัติของอาปะระกามะนีที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารนั้นเดิม
 เป็นขุนนางอยู่เมืองอังวะ ครั้นเมื่อขมมะเมยจัตวาศึก จุลศักราช ๑๓๒๔

ก

พ.ศ. ๒๓๐๕ สมัยเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศพระที่นั่งสุริยามรินทร์
ครองกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอังวะมังลอกผู้เป็นราชโอรส และได้ครอง
ราชสมบัติสืบวงศ์พระเจ้าอลองพญาให้ตั้งจางเมงซ่อง และมังมหานระ
ทกกับฮาประระกามะนี่คนนี้ คุมกองทัพพะม่าเข้ามาตีเมืองเชียงใหม่
ซึ่งในเวลานั้นดูเหมือนจะเป็นอิสระอยู่ เมื่อได้เมืองเชียงใหม่แล้วพระเจ้า
อังวะจึงตั้งให้ฮาประระกามะนี่เป็นมะยี่ห่วน ผู้สำเร็จราชการเมืองเชียงใหม่
ต่อมา ตั้งแต่บัดนั้นเมื่อพะม่ายกกองทัพเข้ามาตีเมืองไทยคราวใด ฮาประระ
กามะนี่ก็ไต่เป็นนายพลคุมพวกเมืองเชียงใหม่มาช่วยรบไทยด้วยทุกคราว
ตลอดมาจนถึงกรุงธนบุรี เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จขึ้นไปตีเมือง
เชียงใหม่ครั้งที่ ๒ เมื่อขมมะเมียดศึก จุลศักราช ๑๑๓๖ พ.ศ. ๒๓๑๗
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ยังเสด็จดำรงพระยศเป็นเจ้า
พระยาจักรีเป็นแม่ทัพหน้า ครั้นนั้นพะม่าแต่งให้พระยาจำบ้านกับพระยา
กาวิละซึ่งเป็นหัวหน้าพวกชาวเชียงใหม่ คุมพลลงมาต่อสู้กองทัพกรุงธน
บุรี พระยาจำบ้านกับพระยาภาวิละ กลับมาสวามิภักดิ์ต่อพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เข้าสมทบกองทัพไทยยกขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่
ฮาประระกามะนี่กับพวกพะม่าเสียเมืองแล้วก็พากันถอยหนีขึ้นไปตั้งอยู่ณ
เมืองเชียงแสน แล้วลงมารบกวณหัวเมืองข้างฝ่ายเหนือต่อมาอีกหลาย
คราวจนรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์เมื่อขมมะแมนพศก จุลศักราช
๑๑๕๗ พ.ศ. ๒๓๓๐ พระเจ้าอังวะประคองทัพพะม่าเพิ่มเติมเข้ามาสมทบ
กองทัพฮาประระกามะนี่ให้ยกลงมาตีเมืองฝางในมณฑลพายัพ ในเวลานั้น

พวกชาวมณฑลพายัพพาใจมาเข้าข้างไทยเสียหมดแล้ว อาปะระกามะนี
 เกณฑ์กองทัพผู้คนพลเมืองก็พากันหลบเลี่ยงระลำระสาย ครั้นกองทัพ
 พระม่านี่มาจากเมืองอังวะไปตั้งอยู่เมืองฝาง ทางเมืองเชียงใหม่ พวก
 ชาวเมืองมีพระยาแพร์ (มังไซย) พระยายอง และพระยาเชียงใหม่
 เป็นหัวหน้าเห็นกองทัพระกามะนีที่ขยับเขยื้อนอยู่ จึงได้ทูลอาปะระ
 กามะนีส่งลงมาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ณ กรุง
 เทพมหานคร ๑ จึงได้โปรดให้ถามคำให้การทัพมพูน

คำให้การของอาปะระกามะนี เมื่อถามจะเป็นกตชน ก็เรื่องยังทราบ
 ไม่ได้ เพราะหอพระสมุด ๑ ได้ค้นฉบับไว้แต่ตอนที่เล่าถึงพงศาวดาร
 พระม่านี่คนเดียว ส่วนนวนภาษาไทยที่เรียบเรียงคำให้การอาปะระกามะนี
 ผู้ใดจะเรียบเรียงไม่ทราบ แต่มีลายพระราชหัตถ์พระบาทสมเด็จพระจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชมไว้ ในต้นฉบับดังนี้ว่า

“สมุดนี้เป็นสมุดเก่า ลำนวนเก่า เรียงแต่ครั้งแผ่นดินพระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ใครเรียงไม่รู้เลย แต่เห็นว่าถูกต้อง
 ที่ใช้ แก่ กบ ถึงจะมีคำที่ไม่ควรใช้ บุตรสาว พระวสาฎกเจ้าอยู่
 ย่างก็ตี คำว่า กบ กบ กบ กบ กบ กบ ไป อย่างหนึ่งสี่ทุกวันนี้ไม่
 เห็นมีเลย ใช้ กบ แล แก่ ถูกทุกแห่ง ให้อักษรณคัตไว้เป็นตัว
 อย่างแล้วส่งสมุดคืนมา สมุดนี้ก็มิใช่สมุดเดิม เป็นฉบับเขาลอกเมื่อ
 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๑ คอก,,

ตามพระราชหัตถเลขาที่ปรากฏมาดังนี้ ควรนับถือว่าหนังสือเรื่อง
คำให้การมะนิฮ่วนั้น เป็นหนังสือแต่งคด้วยอักษรสถาน ๑

✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

คำให้การมหาโค มหาภคชนั้น มหาโคเป็นไทยชาวกรุงเก่าพะม่า
จับเอาไปกับพระเจ้าอู่ทุมพร คือขุนหลวงท้าวต (ในคำให้การเรียกว่า
เจ้าวัดประทัง) ไปปลัดกันที่เมืองแปร มหาโคตกค้างอยู่ที่นั่นได้ โอกาส
จึงบวชเป็นพระภิกษุอยู่หลายพรรษา แล้วสึกออกมาไ้ภรรยา มีลูกชาย
คือมหาภค ทังพ่อลูกฝังบุญอยู่ในพระมเหย็ชของพระเจ้ามังระ ซึ่งเป็น
มารดาของเจ้าจิงกูจา อยู่มาจนเจ้านายสิ้นบุญแล้ว ค่อยหลบเลียงจากราช
ธานีของพะม่ามาโดยลำคัย แล้วบวชเป็นพระพากันหันมาเหมืองไทย
ทางเมืองเชียงใหม่ มาถึงกรุงเทพ ฯ ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อขมเม็ย
พ.ศ. ๒๓๕๓ เจ้าพนักงานจึงถามคำให้การในเรื่องประวัติของพระมหาโค
มหาภค ตลอดจนเรื่องราวเหตุการณ์ในเมืองพะม่า ในเวลาพระมหาโค
มหาภคชอยู่ที่นั่น ชันทุลเกล้า ฯ ถวายในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัย มูลเหตุของคำให้การทั้ง ๒ เรื่องมีดังกล่าวนั้น

คำที่เรียกว่า มหาโค มหาภค ขางที่จะชวนให้ผู้อ่านสงสัยว่า
เป็นเปรียญฤาอย่างไร จึงเรียกว่า “มหา” ขอนี้ได้ทราบมาว่า แต่
ก่อนคำว่า มหา ไม่ได้เรียกเฉพาะแต่เปรียญ พระภิกษุองค์ใด
ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอุปการะแล้ว ถ้าเป็นอนุจรก็เรียกว่ามหาทั้งนั้น
จะยกตัวอย่าง เช่นสมเด็จพระพุฒาจารย์โต วัดระฆัง ท่านไม่ได้เข้า
แปลหนังสือ แต่ว่าเทศน์เพราะมาแต่เป็นเณร พระบาทสมเด็จพระพุทธ

๑

ยอดฟ้าจุฬาโลกย์ทรง พระเมตตาโปรดให้อุปสมบทเป็นนาคหลวงที่ในวัด
พระศรีรัตนศาสดาราม ก็เรียกกันว่า มหาโตแต่นั้นมา มหาโค
มหากฤษณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเห็นจะทรงอุปการะ
ด้วยปากเพียรหนักากกลบมาบ้านเมือง จึงได้เรียกว่ามหาทั้ง ๒ องค์
ใช้วิสัยที่จะแปลหนังสือเป็นเปรียญได้ในทันที.

สำนักหอสมุด

คำให้การชาวอังวะ

๑ ข้าพระพุทธเจ้า มะยู่หุ่่น ขอพระราชทานทำกฎหมายเหตุแต่
ข้าพระพุทธเจ้าจำไต่ทุกเกล้า ๆ ถวาย แต่ครั้งบตรเจ้าอาทิตย์ไต่เสวย
ราชสมบัติเมืองรัตนบรอังวะ แต่ก่อนเมืองหงสาวดีขึ้นแก่เมืองอังวะ
เมื่อศักราชไต่ ๑๐๘๘ ปี เจ้าเมืองรัตนบรอังวะจึงตั้งสาอ่องไปเป็นเจ้า
เมือง ให้นายแซงหม่มกรมช่างเป็นปลัดเกียกกายเมืองหงสาวดี ราษฎร
ทั้งปวงเป็นใจรักใคร่ นายแซงหม่มคึกคกขญ จับเอาตัวนายสาอ่องฆ่า
เสีย นายแซงหม่มจึงขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นเจ้าเมืองหงสาวดี ตั้งให้น้อง
ชายคนหนึ่งเป็นพระยาอุปราชา เป็นแม่ทัพเรือขึ้นไปตีเมืองรัตนบรอังวะ
น้องชายคนหนึ่งตั้งให้เป็นพระยาทะเล เป็นแม่ทัพบกยกขึ้นไปตีเมือง
รัตนบรอังวะในชนน ล้อมเมืองรัตนบรอังวะ ๓ ปี จนถึงศักราชไต่ ๑๑๑๕ ปี
จึงไต่เมืองอังวะ แล้วพระยาอุปราชาจึงเอาตัวเจ้าเมืองอังวะและญาติ
วงศ์ลงไปเมืองหงสาวดี แต่พระยาทะเลก็ยัดละบ้านอยู่ในเมืองอังวะ
ชำระกิจการบ้านเมืองไต่ความว่า อ่องเจยะมั่งลองช่องสุ่มผู้คนสืบสืบบ้าน
ประมาณคนสัพพันห้าพัน เอาต้นตาลตั้งค้ำยที่มุกไซโย พระยาทะเล
ก็ยัดละบ้าน ไซให้นายกองคุมไพร่พันห้าร้อยไปสืบข่าว พยคนมั่งลอง
นั่งทางอยู่ที่บ้านบอกสอด ไกลกันกับมุกไซโยทาง ๘๐ ไต่รบกัน
รามัญแตก กลับไปเมืองอังวะ พระยาทะเลเกณฑ์ให้ยัดละบ้านเป็น

แม่ทัพ ก็ยกกองทัพหนุนตอด้อกกระละโย ประมาณคนรามัญห้าพัน พระม่าน
 หมั้นห้าพัน เป็นคนสองหมื่น ยกไปล้อมมุกไชโยสิบห้าวัน ฝ่ายกอง
 ทหารรามัญขาดเสบียงอาหาร ฆ่ากระบือวัวกิน อตอยากเป็นอันมาก
 มังลອງยกกองทัพออกตีทหารรามัญแตกหนีไปเมืองอังวะ มังลອງจึง
 เกณฑ์ให้ตามไปแต่เช้าจนตะวันตกเที่ยง ไท้เครื่องสาตราวุธเป็นอันมาก
 แล้วพระยาทะเลเกณฑ์ให้ตั้งค่าย อ้ามาตีกระตุงหนุนตอด้อกกระละโย
 กับรามัญห้าพัน พระม่านห้าพัน ให้รักษาเมืองรัตนบุรีอังวะ พระยาทะเล
 เกียเอาเครื่องอาวุธปืนใหญ่บนน้อย ครอบครว้ไพร่พล ลงไปเมืองหงสา
 วกีทางเรือ ไกลกนกกับเมืองอังวะสิบวัน มังลອງจึงให้แมงละแมงหม่อง
 ไพร่พันห้าร้อยยกไปกองหนึ่ง เสนักหนุนกับไพร่พันห้าร้อยยกไปกอง
 หนึ่งเป็นคนสามพัน ไปกวาดต้อนได้ ไพร่พลเมืองสิบสี่เมืองอยู่ในแขวง
 อังวะ แต่เมืองหนึ่ง ๆ ประมาณคนพันหนึ่ง สองพัน สามพัน สี่พัน ห้าพัน
 บ้าง เขากันแต่พลเมืองเป็นคนสองหมื่น ไท้บ้านในแขวงเมืองอังวะทาง
 ไกลกนกกับมุกไชโย ทางวันหนึ่งสองวันสามวันบ้าง ยี่สิบบ้าน ๆ หนึ่ง
 ไท้คนร้อยหนึ่ง สองร้อย สามร้อย สี่ร้อย ห้าร้อย พันหนึ่งบ้าง แต่บ้าน
 ไท้ ไพร่หมื่นหนึ่ง เขากันทั้งเมืองและบ้านแต่กวาดต้อนเกณฑ์มาได้
 เป็นคนสามหมื่น ฆ่าอยู่สิบห้าวัน ครั้นกองทัพกวาดคนมาถึงมุกไชโย
 สามวัน ให้เร่งยกกองทัพไปล้อมเมืองอังวะ มังลອງจึงให้เสนาบดี
 แมงละแมงหม่องเป็นแม่ทัพหน้า ยกแซงแนวโย ไพร่หมื่นหนึ่ง แมง
 มหาเสนาบดี เสนักหนุนเข้าไปซุกแม่ทัพหลวง มองระบตรมังลອງ
 กับคนสองหมื่นยกทัพทั้งปวง ยกไปล้อมเมืองอังวะ รบกันห้าวัน ทละ

บ้านแตกหนีออกจากเมืองอังวะ ไปตั้งมั่นรพอยู่เมืองเปเรไตเมืองอังวะ
ลงมาทางเจ๊กคน มังลองจึงให้มองระผู้บุตรนั่งเมืองอังวะอยู่ ๓

๑ ครั้นศักราชไท้ ๑๓๑๕ ปี เดือนห้า เจ้าเมืองหงสาวดี จึงให้พระยา
อุปราชาน้องชาย เป็นแม่ทัพ กัณฑ์ละบ้าน กระตักห่วนตอถ่อกระละโย
เป็นกองหน้า ยกทางยกทางเรือขนมาลอมเมืองอังวะ มองระใช้ให้คน
ถ่อหนึ่งล่อไปถึงมังลองผู้เป็นบิดา ว่ารามัญยกกองทัพพลทหารขนมา
ลอมเมืองอังวะไว้นับอันมาก ช้องเจยะมังลองจึงเกณฑ์ให้ยกกองทัพ
มาช่วยรบรามัญซึ่งลอมเมืองอังวะไว้นั้น เป็นสามทาง ๆ ตะวันออกให้
แมงละแวกกับไพร่สองพันเป็นกองหน้า ให้เจ้าตองอัน้องมังลองกับไพร่พัน
หนึ่ง เป็นแม่ทัพยกมาทางยกทางหนึ่ง แต่มุกไซโยไปเมืองอังวะไกล
กันทางสองคนสามวัน ทางน้ำเป็นเรือใหญ่น้อยร้อยห้าสิบลำ พร้อมไป
ด้วยปืนใหญ่ปืนน้อย เครื่องสาตราอาวุธลูกกระสุนปืนประสีว จึงให้มะโย
ลาวทมิตราไปกับไพร่สองพันห้าร้อยกับเรือแปดสิบลำเป็นกองหน้า อรรค
มหาเสนาธิบดีเสนาทห่วน กับไพร่พันห้าร้อย กับเรือเจ็ดสิบลำ เป็น
แม่ทัพ ยกลงมาครั้งนั้นทางยกทางเรือตะวันตกตะวันออกเป็นเรือร้อย
ห้าสิบลำ คนหมื่นหนึ่ง จากแต่มุกไซโยทางแปดร้อย ถึงค่ายลบ้าน
จอกยอง กองทัพเรือรามัญประมาณร้อยเศษ นายทัพนายกองสมิง
รามัญไพร่พลทหารประมาณหมื่นเศษ ได้รบกันกับกองทัพพะม่าทั้งยก
ทั้งเรือชาวยุทหนนสิบห้าวัน กองทัพตละบ้านอำมาตย์ซึ่งเป็นแม่ทัพ
เรือแตกหนี ถอยทัพลงไปลอมเมืองอังวะ กองทัพพะม่าติดตามลงไป
ศักราชไท้ ๑๓๑๖ ปี เดือนหกชนสิบห้าค่ำ พระยาอุปราช สมิง

รามัญ นายทัพนายกองซึ่งล้อมเมืองอังวะนั้นแตกถอยทัพไปตั้งมั่นรับ
อยู่ณเมืองเปร ๗

๑ เมื่อศึกราชไต้ ๑๓๑๖ ปี เดือนหกแรมสิบค่ำ เวลาบ่ายเกิดพายุ
ฝนท่าใหญ่ตก พัดผ่าลงมาในวันเดียวกันนั้น ๑๖ หน ผ่าลงที่เสาศิลา
กระดานแผ่นทองเขียนเป็นอักษรให้ชื่อนามเมืองในประทศเมืองที่ ๑ ผ่า
เสาศาเบญจพาศข้างต้นที่ ๒ ผ่าซุ้มประตูปราสาทที่ ๓ ผ่าต้น
แคในวังที่ ๔ ผ่าลงที่มณฑปปราสาทที่ ๕ ผ่าลงหอกลางที่ ๖ ผ่าเสาศิลา
กุกูที่ ๗ ผ่าพระเจดีย์ที่ ๘ ผ่าพระเนียบข้างที่ประทศหอเงินที่ ๙ ผ่าลงซุ้ม
ประทศเมืองที่ ๑๐ ผ่าลงที่สระในวังที่ ๑๑ ผ่าลงที่เรือนไพร่ในเมือง
ที่ ๑๒ ผ่าต้นตาลในเมืองที่ ๑๓ ผ่าต้นโพธิ์ในเมืองที่ ๑๔ ผ่าต้นมะขาม
ข้อมในเมืองที่ ๑๕ ผ่าลงที่กระดานแผ่นทองที่จารกบคไว้ตรงหน้าประตู
วัง แต่ครึ่งมั่งลงได้เป็นเจ้า สร้างปราสาท ตั้งกำแพงเมืองยเดือน
วันคนที่จารกคักกราช ๑๓๑๕ ปี เดือนสิบสองชนค้ำหนงนหนที่ ๑๖ มัง
ลงจงหาเสนาบดีพราหมณปโรหิตโหราพฤตมาตย์มา มังลงจง
ถามว่า พัดผ่าลงที่เมืองมุกไซโยวันเดียวแต่ตะวันย้ายไปจนเย็น ๑๖ หน
ดังนี้ ผู้ใดใครได้พบเห็นเหตุผลเป็นประการใดบ้าง โหราพราหมณปโร
หิตทำนายนว่า มังลงจะมีบุญญาธิการ จะได้ปราบยุคเข็ญซึ่งเป็น
เสี้ยนศัตรอยู่แก่เมืองอังวะจะพ่ายแพ้เป็นมั่นคง มังลงจงว่าถักดังนี้
คักกราชไต้ ๑๓๑๖ ปีเดือน ๗ ชน ๓ ค่ำ มังลงจะยกทัพทั้งบกทั้งเรือ
ยกเสนาบดีและนายไพร่ซึ่งอยู่ในเมืองมุกไซโยและเมืองอังวะเป็นคณสาม
หมื่น ให้มอระผู้บุตรเป็นทัพหน้า มังลงเป็นทัพหลวง ยกลงไปรบ

เมืองหงสาวดีเห็นเดือนเจ็ดแรมสิบสองค่ำ มอญระบทร่มงลองซึ่งเป็นกอง
ทัพหน้ายกไปก่อน ได้รบกันกับกองทัพรามัญพระยาอปราชาน้องเจ้าเมือง
หงสาวดีที่เมืองเปร แต่เดือนเจ็ดแรมสิบสองค่ำหนึ่ง กองทัพพระยา
อปราชาสมิกรมัญทั้งปวง แยกหนีถอยหลังทัพลงไปตั้งรยอยู่ณเมือง
ย่างกุ้ง แต่ทัพม้งลองตั้งยังทัพอยู่ณเมืองเปร มอญระซึ่งเป็นทัพหน้า
คิดฟันตามกันลงไปรบที่เมืองย่างกุ้ง แต่เดือน ๑๓ ข้างแรมในย่น
ครันเมื่อศักราชไท้ ๑๑๓๗ ปีเดือนหกแรม ๕ ค่ำ พระยาอปราชาสมิ
กรมัญแตกจากเมืองย่างกุ้ง ไปตั้งมั่นอยู่ณเมืองเสียง ม้งลองยก
ลงมาอยู่ณเมืองย่างกุ้งหนึ่ง ให้กองทัพหน้ามอญระผู้บุตร เป็นไป
ชุกแม่ทัพหลวง กับเสนาบดี เสนักห้วน แมงละแมงหม่อง นายทัพ
นายกองทั้งปวง ยกไปตีเมืองเสียงแต่เดือนเจ็ดข้างแรมไท้ ๑๓ เดือน
ไท้เมืองเสียง แล้วพร้อมทัพกับม้งลองที่เมืองเสียงนั้น แล้วม้งลอง
กับมอญระบทร กับเสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงยกไป ม้งลอง
ให้ตั้งเมืองที่ตำบลบ้านเจดวะคี ทางไกลกันกับเมืองหงสาวดี ๕๐ เส้น
พระยาหงสาวดีให้อำมาตย์ผู้ใหญ่เอาเครื่องบรรณาการออกมาให้แก่ม้ง
ลอง แล้วเจรจาความเมืองกันว่า พระยาหงสาวดีจะเอาบุตรมาให้แก่
ม้งลอง ๆ จึงสั่งว่าอย่าเพื่อให้กองทัพทั้งปวงล่วงเข้าไปตีเมืองปะโก๊กก่อน
ครันถึงศักราชไท้ ๑๑๓๗ ปีเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ เจ้าเมืองหงสาวดีเอาบุตร
อายุ ๑๗ ปีมาให้แก่ม้งลอง แล้วพระยาอปราชาพระยาทะเลผู้หนึ่ง
คิดเตียนพระยาหงสาวดีว่า ทำไม่จึง
เอาลูกสาวไปยกให้แก่ม้งลอง พระยาพิจะออกไปเป็นขาม้งลองก็ขอ

ไปเกิด แต่ข้าพเจ้ากับเสนาบดีทั้งปวงจะสู้ว่าจะตายในเมือง พระยา
 หงสาวดีจึงว่า เมื่อแลพระยาอุปราช พระยาทะเล ตะขาน มียอมให้
 เมืองเป็นข้ามั่งลอง เสียลูกสาวคนหนึ่งก็แล้วไปเกิด พระยาหงสาวดี
 กลับทำสงครามรบกับมั่งลอง ๆ จึงสั่งแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า พระ
 ยาหงสาวดีเสียสัตย์แล้ว กลับจะทำสงครามรบกันกับเราอีกเล่า จึงสั่ง
 ให้นายทัพนายกองทั้งปวงเร่งเข้าล้อมเมืองหงสาวดีประมาณ ๑๕ วัน ไพร
 พลเมืองทั้งปวงซึ่งอยู่หน้าตเชิงเทินเมืองหงสาวดี ก็เป็นใจด้วยมั่งลอง
 จุกเพลิงทั้งเชือกกลางมารบทัพพระมาเข้าไปในเมือง จับได้พระยา
 หงสาวดี พระยาอุปราช พระยาทะเล แลเสนาบดีได้ในเวลากลางคืน
 วันนั้น ศักราชได้ ๑๓๓๘ ปีเดือน ๘ มั่งลองจึงพาเอาพระยาหงสาวดี
 และญาติวงศ์ ทั้งเครื่องยศบริวาร กลับขึ้นไปเมืองมุกไซโย ครั้นถึง
 เมืองมุกไซโยแล้ว มั่งลองจึงเลี้ยงพระยาหงสาวดีทั้งบุตรภรรยาเสนา
 อำมาตย์ไว้ให้อยู่เป็นสุข ฯ

๐ ครั้นศักราช ๑๓๒๑ ปีเดือน ๓ แรม ๓๐ ค่ำ มั่งลองจึงเกณฑ์
 มอญระผู้บุตร กับอำมาตย์ชื่อแมงละราชา แมงละแมงหม่อง กับไพร่
 สองหมื่นเป็นกองหน้า มั่งลองเป็นทัพหลวง กับไพร่สามหมื่น ทั้งทัพ
 หน้าทัพหลวงเป็นคนที่ห้าหมื่น ยกเข้าไปกรุงทวารวดีศรีอยุธยา ถึง
 ณเดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ มาถึงเมืองเปร์เป็นฤคยุณ มั่งลองหยุดทัพอยู่ที่
 เมืองเปร์ มั่งลองจึงยกเอามอญระผู้บุตรมาไว้ในกองหลวงด้วย มั่งลอง
 จึงเกณฑ์ให้แต่แมงละราชา แมงละแมงหม่อง กับไพร่สองหมื่นลงไป
 แรมทัพอยู่เมืองอย่างกั๋ง ครั้นสิ้นเทศกาลฝนถึงเดือน ๓๑ มั่งลอง

มองระยทพออกจากเมืองเปร มาถึงเมืองย่างกุ้งเดือน ๑๒ มังลอง
 สั่งให้แมงละราชา แมงละแมงฌ็อง กบไพร์สองหมื่น เป็นกองหน้าไป
 ตัดเมืองทะวาย มังลองแต่งกำปั่น ๔ ลำ กบไพร์รบทะเล ๕๐ ลำ บรรทุก
 เสบียงอาหารกับคนหมื่นหนึ่ง ตั้งให้อากาโยหมื่นเป็นนายทัพยกนายทัพเรือ
 ไปตีเมืองทะวาย ครั้นตีเมืองทะวายแล้ว มังลองเข้าอยู่ณเมืองทะวาย
 มังลองจึงสั่งให้แมงละราชา แมงละแมงฌ็องกองหน้า ยกไปตีเมือง
 มะริค เมืองตะนาว ทางเรือ มังลองจึงสั่งให้อากาโยหมื่นกับไพร์ใน
 ลำเกาหมื่นหนึ่ง ยกไปตีเมืองมะริค เมืองตะนาว ทางบก มังลอง
 ยกทัพตีไปทีเดียว กองทัพไปทางบกยังไม่ถึง แมงละราชา แมงละ
 แมงฌ็อง ทัพเรือตีเมืองมะริค เมืองตะนาวได้ก่อน ครั้นมังลองถึง
 เมืองมะริค เมืองตะนาว ยี่ขงรพลไว้ที่เมืองตะนาว มังลองจึงให้
 แมงละราชา แมงละแมงฌ็องกับไพร์สองหมื่น มังลองจึงตั้งให้มองระ
 ษัตริย์เป็นแม่ทัพหน้า ไต่ขังกับแมงละราชา แมงละแมงฌ็อง ยกเข้ามา
 กรุงทวารวดีศรีอยุธยา มังลองยกเป็นทัพหลวงเข้ามา ครั้นถึง
 กรุงศรีอยุธยา มังลองบังเกิดเป็นวรรณโรคสำหรับบุรุษป่วยหนักถึง
 มังลองจึงสั่งให้แมงละแมงฌ็องเป็นกองหลัง กบไพร์หมื่นหนึ่ง
 มังลองจึงถอยทัพกลับไปทางระแหง แต่จากบ้านระแหงไปทาง ๘๐๐
 ถึงปลายค่านต่อแค้น มังลองถึงอนิจกรรมตาย มองระษัตริย์เอาศพ
 มังลองผู้บิดาใส่เรือขามไปตั้งเมืองมุกไซโยแต่เดือน ๖ ข้างขึ้น แล้ว
 ให้เอาจันทน์แดงจันทน์ขาวทำพ่นเผาด้วยสยเฮาน้ำกหลายด้วยเพลิง แล้ว
 เก็บอัฐิมังลองใส่หม้อใหม่ยกทองเอาไปตั้งเสียบกลางน้ำ ฯ

๑ ครั้นศึกราชไท้ ๑๓๒๒ ปี เดือน ๔ บุตรมังลอกผู้ชอมมังลอกลูก
 ชายใหญ่ไท้ราชสมบัติในยนั้น และแมงละแมงหม่องอำมาตย์ กัย
 คนหมื่นหนึ่ง ซึ่งเป็นกองวังหลังมาถงเมืองอังวะณเดือน ๖ แมงละ
 แมงหม่อง กัยคนหมื่นหนึ่ง ก็ไต่กวาคต้อนผู้คนครอบครัวในแขวงเมือง
 อังวะ เข้ามาชอมสมไว้ในเมืองอังวะ คึกกขญ ไม่ยอมเป็นข้า
 เข้าด้วยมังลอกซึ่งเป็นเจ้าอยู่เมืองมุกไซโยหามิไต่ มังลอกผู้เป็นบุตร
 มังลอกซึ่งไต่ราชสมบัติ จึงรู้ว่าแมงละแมงหม่องคึกการกขญไม่เข้า
 ด้วย จึงแต่งให้ จิตะราชาแซงแนงโยแมงแงปะละสัยกงโยกัยคนสอง
 หมื่นเป็นกองหน้ายกลงมาล้อมเมืองอังวะไว้ มังลอกจึงยกลงมาทักคน
 สามหมื่นตั้งอยู่เมืองจะแกงคนละฟากน้ำ แต่รบกันอยู่ถึงเจ็ดเดือน
 จึงไต่เมืองอังวะ แมงละแมงหม่องหนีออกจากเมือง กองทัพไต่คึกตาม
 ไปยิงแมงละแมงหม่องตาย มังลอกจึงเลิกทัพกลับไปเมืองมุกไซโย ฯ

๑ ครั้นศึกราชไท้ ๑๓๒๓ ปี เดือน ๔ บังเกิดอัครรรยแผ่นดินไหวไต่
 ยินเสียงตังกกกองตงตงเสียงขึ้นทั่วไปทั้ง ๔ ทิศ บังเกิดเป็นสุรย์และ
 ลำภูกันขาว ในยนั้นองชายมังลอกผู้ชอมสะโตะอจะหน้าซึ่งไต่ ไปนั่ง
 เมืองตองอู คึกกขญต่อมังลอกผู้หลานซึ่งไต่ราชสมบัติอยู่ณเมือง
 มุกไซโย แต่งให้ยะละแมงแตงสันละก็ผู้เป็นอำมาตย์คุมพลห้าพัน
 ยกขึ้นมากวาคต้อนเอาคนทเมืองเปรวไปเมืองตองอู มังลอกรู้ว่าสะโตะ
 อจะหน้าเจ้าเมืองตองอูคึกกขญ จึงแต่งให้แมงแงพะละคุมพลสาม
 พันเป็นทัพหน้า ตั้งให้ โยลัทห่วนคุมพลเจ็ดพันเป็นกองหนุน ให้ยกไป
 รบเอาเมืองตองอู ศักราช ๑๓๒๔ ปี เดือน ๑๒ มังลอกจึงเกณฑ์

ให้ข้าท้าวแห่งคุมพลหมื่นหนึ่ง ยกเป็นกองหน้า มังลอกก็พลสอง
หมื่นเป็นทัพหลวงยกไป เดือน ๑๒ แรม ๓๐ ค่ำถึงเมืองตองอู เดือนยี่
ชน ๒ ค่ำไต่เมืองตองอู จับได้สะโตะอูจะหน้า ทั้งบุตรภรรยาเสนา
อำมาตย์ กวาดต้อนเอาขึ้นไปณเมืองมุกไซโย ครั้นถึงแล้วจะได้
ทำอันตรายเสียหามิได้ มังลอกเลี้ยงไว้ค้ำเท่าขนิ และตระขาน
พระยาต่อพระยา ซึ่งพ่ายครุภรรยาอพยพหนีไป เมื่อครึ่งเมือง
หงสาวดีแตกครึ่งนั้นไปอยู่เกาะปันแขวงเมืองมัตมะ มังลอกจึงสั่ง
ให้ละเมืองห่วนคุมพล ๓๐๐๐ ให้ไปเกลี้ยกล่อมตระขาน พระยาต่อ
พระยา ละเมืองห่วนยกมาถึงเมืองมัตมะ เกลี้ยกล่อมตระขานพระ
ยาต่อพระยาก็คือช่วย ตระขานจึงว่าแก่ละเมืองห่วนว่าถ้าข้าพเจ้าเป็น
ข้าเจ้าอึงวะข้าพเจ้าก็เป็นคนใจ และเจ้าอึงวะได้ข้าพเจ้าแล้ว เลี้ยง
ข้าพเจ้าไว้ไม่ฆ่าข้าพเจ้าเสีย เจ้าอึงวะก็เป็นคนใจ แต่ว่าจับมารดา
ข้าพเจ้าได้ครึ่งหงสาเสียนั้นแล้ว ถึงชีวิตจะตายจะขอเห็นหน้ามารดา
หน่อยหนึ่งเถิด แล้วส่งไปเมืองมุกไซโย มังลอกก็เลี้ยงตระขาน
พระยาต่อพระยาไว้ ฯ

๑ อนึ่งเมืองเชียงใหม่ก็ยกเมืองออกห้าสิบเจ็ดหัวเมืองนั้น เคยขึ้น
แก่เมืองรัตนบุรีอึงวะ บัดนี้ละอย่างประเพณีเสีย หาได้ไปมาเอา
เครื่องบรรณาการมาถวายตามอย่างตามธรรมเนียมแต่ก่อนไม่ ครั้น
ศักราชได้ ๓๓๒๕ ปี เดือน ๑๒ ชน ๘ ค่ำ มังลอกจึงเกณฑ์ให้ตั้งจา
แมงหม่องคุมคน ๓๐๐๐ เป็นกองหน้า จึงตั้งให้เจ้าประระกามะนี่คนเจ็ดพัน

เป็นกองหนุนยกไปตีเมืองเชียงใหม่ เดือนธันวาคมถึงเมืองเชียงใหม่
 รบกัน ๕ เดือนโตเมืองเชียงใหม่ จับเจ้าเงินผู้เป็นเจ้าเมืองไตทงบุตร
 ภรรยา กองทัพยังมีไตกลับคืนไป มังลอกถึงอนิจกรรมเดือน ๕ นั้น
 ก็ปลงศพตามอย่างธรรมเนียม ฯ

๑๓๒๕ ขเดือนสิบ มอญระผู้บุตรมังลอก เป็นน้อง
 มังลอก ใต้ชนเสวยราชสมบัติ และธำปะระกามะนี ซึ่งเป็นนาย
 ทพิมาตีเมืองเชียงใหม่ จึงเกณฑ์ให้มทานะระทากับคนเจ็ดพัน คุม
 เขาเจ้าเงินทงบุตรภรรยาไปถวายมอญระ แต่ธำปะระกามะนีกับคนสามพัน
 อนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ มอญระจึงมีนามปรากฏชื่อว่าเจ้าข้างเผือก
 จึงเลี้ยงเจ้าเงินและบุตรภรรยาเจ้าเงินไว้คังเท่าขันธ์

ณเดือน ๑๓ ในขันธ์ มอญระจึงสั่งให้โยลทหวุ่นลงมาทำเมืองสร้าง
 ปราสาทเมืองอังวะ ตระบ้านจึงคิดประทุษร้าย ให้นายทขย่าว
 ตระบ้านจุดไฟชนในเมืองมุกไซโย พิจารณาไต่ความว่าตระบ้านให้จุด
 ไฟชนทงนี้ จะคิดการร้ายเจ้าอังวะ มอญระจึงสั่งให้ประหารชีวิต
 ตระบ้านเสีย ฯ

๑๓๒๖ ขเดือน ๑๒ มอญระจึงสั่งให้อะแซหวุ่นก
 ดิงจาโย คุมไพร่หมื่นหนึ่งเป็นกองหน้า มอญระคุมไพร่สองหมื่นเป็น
 ทพิหลวง ยกไปตีเมืองกะแซ ในขันธ์เดือนยี่ข้างขึ้นโตเมือง กวาด
 เขาเซอวงศ์และเจ้ากะแซมาถึงเมืองมุกไซโยแต่เดือนสาม ฯ

๑๓๒๗ ขเดือนหก มอญระลงมาจากเมืองมุก
 ไซโยเสวยราชย์เมืองอังวะ จึงเลี้ยงเจ้ากะแซและบุตรภรรยาเจ้ากะแซ

ไว้ค้ำเท้าขันธ์ ถึงณเดือนเจ็ดแรมห้าค่ำในวันเดือนนี้ยังเกิดเป็นพายุน
ใหญ่ฝนตกฟ้าผ่าลงที่หอกลองที่ ๑ ผ่าลงที่ยอดปราสาทเป็นไฟค้ำขันธ์
เท่าวังกระตังยอดปราสาทหักสับลงมา ค้ำไฟไค้ พายุและฝนก็บันดาล
หายน มองระจึงถามโหราพฤตมาจารย์พราหมณ์ปโรหิต และพระ
ราชาคณะนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้มีปัญญา จึงทำนายว่าพระราชวงศ์
และอาณาประชาราษฎร์ในขอบเขตอาณาจะอยู่เย็นเป็นสุข ค้ำยุคค้ำ
เชื้อและศัตรูทั้งปวง ให้ชำระสะสางให้ปล้อยนักโทษ และสรรพ
สัตว์ทั้งปวงซึ่งต้องทุกข์เวทนาซึ่งวันนั้น ฯ

๑ เมื่อครั้งศักราช ๑๑๒๗ ปี เดือน ๑๒ มองระจึงสั่งให้ชัยพะงงโย
ยานกวนจอโยคุมไพร่ห้าพันยกเป็นทัพหน้า ทัพหน้านั้นให้เมียนหวุ่น
เนเมียวมหาเสนาบดีคุมไพร่ห้าพันยกมาทางเหนือ ค้างเทศกาลฝนอยู่
ณเมืองนครเชียงใหม่ ทางทวายนั้นให้เมคราโยคุมไพร่ห้าพันเป็น
กองหน้า ทัพหน้านั้นให้มหานระทาคุมไพร่หมื่นหนึ่งยกมายังกรุงศรี
อยุธยา ค้างเทศกาลฝนอยู่ณเมืองทวาย ออกพระวัสส์สาแล้วยก
ทั้งทางเหนือทางใต้เข้าไปตีไค้กรุงศรีอยุธยาแล้ว กลับทัพไปเมือง
รัตนบุรีอังวะ ฯ

๑ เมื่อศักราชไค้ ๑๑๒๘ ปี ในศักราชไค้ ๑๑๒๘ ขนน ส้อยยกเข้า
มาถึงเมืองแซงหวี่ ไกลกันกับเมืองอังวะทางสี่ห้าวัน มองระจึงสั่ง
ให้ติงจาโยคุมไพร่ห้าพันเป็นกองหน้า อะแซหวุ่นก็ยกไพร่หมื่นหนึ่งเป็น
ทัพหน้า ยกไปตีฮ้อแตกไป ฯ

๑ ครั้นศักราชได้ ๑๑๒๕ ปี ช้อยกทัพกลับเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง มา
ถึงตำบลบ้านของนโกลกนกับองวะทางคนหนึ่ง มองระจึงสั่งให้อะแซ
ห่วนก็ โยลคห่วน เมียนห่วน สามนายเป็นแม่ทัพคุมทหารเป็นอันมาก
ไ้รบกันกับช้อสามวัน กองทัพช้อแตก จับได้นายทัพช้อแอะชูแห
กุนตาแย เมียนกุนแย ประชูแย ๕ นาย กับทหารนายและไพร่เป็น
คนหกพัน มองระจึงสั่งให้เลี้ยงไว้คองเท่ายคน ๆ

๒ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๓ ปี ช้อยกทัพกลับเข้ามาอีกเป็นสามครั้ง ครั้ง
หลังกวยชวยโยเป็นแม่ทัพช้อ กยพลเป็นอันมาก มาถึงเมืองกองคอง
ปะมอ โกลกนกับเมืององวะทางสิบห้าวัน มองระจึงสั่งให้ตั้งจาโยตะ
เรียงรามะกยไพร่ห้าพันเป็นกองหน้า ตั้งให้อะแซห่วนคุมไพร่หมื่น
หนึ่ง ทั้งทัพหน้าทัพหลวงเป็นคนหมื่นห้าพัน เป็นแม่ทัพยกไปทางบก
ทางเรื่อนั้นให้จางห่วน เลต้อห่วน กยพลห้าพันเป็นกองหน้า อามะลอก
ห่วนเป็นนายกองขนิใหญ่ คุมพลหมื่นหนึ่งเป็นแม่ทัพทั้งทางบกทางเรือ
ไปถึงพร้อมทัพกันณเมืองกองคองปะมอ ทัพทั้งสองฝ่ายก็รอรังตั้งมั่น
เจรจาความเมืองกัน กวยชวยโยแม่ทัพช้อ จึงให้อามาตย์มาหา
อะแซห่วนว่า จะขอให้แม่ทัพช้อกับแม่ทัพพะม่าเจรจาความเมืองกัน
อะแซห่วนจึงสั่งให้ปลุกโรงในท่ามกลางแล้ว แม่ทัพทั้งสองฝ่าย
ไปพร้อมกันณโรง เจรจากันว่าตั้งแต่วันนี้ไป ขอให้ขาดสงครามกัน
จะเป็นมิตรสันถวะแก่กัน อาณาประชาราษฎร์ไพร่พลเมืองจะได้ไปมา
ช้อขายลงกัน อะแซห่วนก็ยอมพร้อมด้วยนายทัพนายกองทั้งปวง
เลิกกองทัพกลับลงมาณเมืององวะ ในศักราชได้ ๑๑๓๓ ปี ณเดือนเจ็ด

ชนสิบคำ พ้าผ่าลงที่เสาศิลาสถานแผ่นดินทอง ท้าวรณนามประตูเมืองไว้
นั้น ครั้นณเดือนแปดเจ้าเมืองจันทบุรี นำเอาบุตรสาวมาถวายคนหนึ่ง ฯ

๑ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๓ ปี เจ้าวงศ์ผไทเจ้าเมืองหลวงพระบาง
ยกลงมาตีเมืองจันทบุรี เจ้าเมืองจันทบุรียกขึ้นไปตีเมืองอึ้งวะ มอญ
เจ้าอึ้งวะจึงสั่งให้ซึกซิงโยคุมไพร่สองพันขึ้นกองหน้า ให้เนมะโยมหา
เสนาบดี คือไปสุพลา คุมไพร่สามพันขึ้นแม่ทัพหลวง ลงมาตีเมือง
หลวงพระบางได้แล้ว ไปสุพลาถลันขึ้นไปพร้อมทัพกันณเมืองจันทบุรี
ค้างเทศกาลฝนอยู่ที่นั้น ฯ

๑ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๔ ปี ลิ่นเทศกาลฝน ไปสุพลาจึงยกกองทัพ
ลงมาตีเมืองลยแลเมืองพิไชย รบกันยกกองทัพกรุง กองทัพไปสุพลา
แตกหนีถอยทัพไปตั้งอยู่ณเมืองเชียงใหม่ ค้างเทศกาลฝนอยู่ ฯ

๑ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๕ ปี ในบั้นนี้กระแซกศึกกบฏของอึ้งวะ กว๊าย
อำมาตย์จันตะรอสชยกลโยกับไพร่กระแซสามพันคิดกบฏ ใช้ให้
โยคักระแซเอาเพลิง จุดชนทมูมเมือง โยคัจุดเพลิงศาลาวัดชยักง
จุดชนรมวัดตึกแห่งหนึ่ง พอจับตัวกระแซโยคัไต่ถามให้การว่าจันตะรอส
อำมาตย์ชชยกลโยใช้ให้ โยคัจุดเพลิงชนตึก แล้วจะยกคนสามพัน
เข้าตีเอาเมือง จะฆ่าเจ้าเมืองอึ้งวะเสีย พิจารณาได้ความเป็นสัจย์สั่งให้
ฆ่ากระแซนายและไพร่สามพันเสีย ออกพระวิสาแล้วจึงเกณฑ์ให้พระยา
จำบ้าน กยแสนท้าวไพร่ลาวพันหนึ่งยกขึ้นกองหน้า ให้เนมะโยกามะนี
เฝ้าเมืองเชียงใหม่อยู่ ไปสุพลาขับไพร่ลาวพะม่าเก้าพัน ขึ้นแม่ทัพ
ยกลงมาตีกรุงทวารวดีศรีอยุธยา ยกออกจากเมืองเชียงใหม่คืนหนึ่ง

ประมาณทางहार้อย ไปสุพลารู้ว่าพระยาจำข้าน คึกการประทุษสุร้าย
เข้าควักกองทัพไทย กลับจะรบไปสุปลา ๆ จึงกลับทัพเข้าไปอยู่ในเมือง
เชียงใหม่ พอกองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นมา ทั้งกองทัพกาวิละ
พระยาแลคร พระยาจำข้าน บรรจบกันเข้าล้อมเมืองเชียงใหม่ ไปสุปลา
เนมะโยกามาหนี แดกหนีออกจากเมืองเชียงใหม่ ไปอยู่เมืองหน้า
ฝ่ายภรรยาไปสุปลาซึ่งอยู่ณเมืองอังวะนั้นเจ้าอังวะจำไว้ ภรรยาไปสุปลา
ให้คนมาบอกไปสุปลาว่า อย่าให้ไปเมืองอังวะเป็นอันขาดทีเดียว ไป
สุปลาจึงหลบหลีกอยู่ณบ้านชยเกียน ใกล้กันกับเมืองตองอูทางहारวัน ฯ

๑ เมื่อศึกราชไท้ ๑๑๓๕ ปี มีตราลงมาแต่เมืองอังวะ ให้ปะกัน
ห่วนเกณฑ์เอารามัญหมื่นหนึ่งเป็นแม่ทัพไปตีกรุงศรีอยุธยา ปะกัน
ห่วนจึงเกณฑ์ให้พระยาแจ้ง ตละเซ่ง พระยาอู เป็นกองหน้า กัยไพร่
สามพัน ให้แพ็กจาเป็นแม่ทัพยกก่อน ไปตั้งฉางอศมีฉางปากัก
ลำเลียงเอาเสบียงอาหารเข้าไว้ ให้ไต่เต้มีฉาง ออกพระวัสสาแล้ว
ปะกันห่วนกัยไพร่เจ็ดพันจึงจะยกไปตาม ฯ

๑ ครั้นศึกราชไท้ ๑๑๓๖ ปี จะให้ยกกองทัพลงมาแต่เมืองอังวะไปตี
เอากรุงทวารวดีศรีอยุธยา ปะกันห่วนผู้เป็นเจ้าเมืองมัตมะ เกียเอาเงิน
ทองแก่ภรรยานายทัพนายกอง และไพร่สมิงรามัญซึ่งยกไปทำฉางนั้น
ไพร่พลเมืองไต่ความเดือดร้อนนัก ตละเก็งจึงมีหนังสือไปถึงพระยา
แจ้ง ตละเซ่ง สมิงรามัญทั้งปวง ว่าปะกันห่วนทำให้ไต่ความร้อนเข็ด
สุดที่จะทนแล้ว ให้พระยาแจ้ง ตละเซ่ง สมิงรามัญ เร่งคึกยกทัพกลับ
มาณเมืองมัตมะเป็นการเร็ว พระยาแจ้ง ตละเซ่ง สมิงรามัญทั้งปวง

พร้อมกันจับแพก้าแม่ทัพฆ่าเสียแล้วกลับทัพมาณเมืองมัตมะ ปะกัน
 หุ่นเจ้าเมืองมัตมะ อะคุงหุ่น รู้ว่าพระยาเจ่ง ตละเซ่ง ฆ่าแพก้า
 เสีย ยกทัพกลับมาเมืองมัตมะ ปะกันหุ่น อะคุงหุ่น ลงเรือหนี
 ไปเมืองอย่างกึ่ง พระยาเจ่ง ตละเซ่ง นายทัพนายกองสมิงรามัญ
 ยกติดตามไปตีได้ค่ายตักกะเลริมเมืองอย่างกึ่ง พอกองทัพหน้าอะแซ
 หุ่นก็ยกลงมาแต่เมืองอังวะ ไ้รบกันกับกองทัพรามัญที่เมืองอย่างกึ่ง
 พระยาเจ่ง ตละเซ่ง นายทัพนายกองสมิงรามัญ แยกหนีลงมา
 เมืองมัตมะ พาครอบครัวอพยพเข้ามากรุงทวารวดีศรีอยุธยา กองทัพ
 พระม่ายกตามมาจับได้แต่ตละเก็งทั้งบุตรภรรยาณแขวงเมืองมัตมะ ส่ง
 ขึ้นไปถวาย ครั้นนั้นมองระกัยเสนาบดีลงมายกฉัตรอยู่ณเมืองอย่างกึ่ง
 มองระกัยให้ถามตละเก็งว่า ทวีติการประทุษร้ายในครั้งนี้ใครรู้เห็น
 เป็นใจด้วยอย่างไร ตละเก็งว่าพระยาหงสาวดี พระยาอุปราชผู้น้อง
 มีหนังสือให้คนถือมาแจ้งข้าพเจ้ากับพระยาเจ่ง ให้ชักชวนกันแต่บรรดา
 สมิงรามัญทั้งปวง จับเอาบรรดาพระม่ายนายไพร่ซึ่งอยู่ในเมืองมัตมะ
 ฆ่าเสีย แล้วให้ยกกองทัพตีเอาเมืองอย่างกึ่งขึ้นไปจนถึงเมืองอังวะ
 ถามสอบพระยาหงสาวดี พระยาอุปราช ว่าเป็นสัตย์ มองระกัยส่ง
 ให้เอาพระยาหงสาวดี พระยาอุปราช กับทั้งตละเก็ง ไปประหาร
 ชีวิตเสีย ๒

๑ ครั้นศักราชได้ ๑๓๓๖ ปี อะแซหุ่ยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรี
 อยุธยา กองทัพหน้าก็ยกเข้ามาถึงเมืองราชบุรี กองทัพไทยจึงล้อมไว้
 อะแซหุ่ยก จึงบอกขึ้นไปถึงมองระเจ้าอังวะ ๆ จึงให้อะคุงหุ่นมังโยะ

กษัตริย์สามพันรียอาสาจะมาตีแหกเอาคนสามพันในค่ายล้อมเขานางแก้ว
 ให้ได้ ครั้นเช้ากองทัพไทยซึ่งล้อมพะม่าไว้นั้น ไพร่พลพะม่ากองทัพ
 ช่วยล้มตายเขื่อนอนมาก อะแซห่วนก็จึงบอกหนังสือไปถึงมอญพระเจ้าอังวะ
 ว่าถ้าจะเอาคนสามพันให้ได้จะเสียคนกว่าสามหมื่น ด้วยจวนเทศกาลฝน
 ไพร่พลอดเสบียงอาหาร จะขอถอยทัพมาแรมค้างอยู่ณเมืองมัตมะ
 ต่อรุ่งชนบหน้าชาวพเจ้าจึงจะยกกองทัพเข้าไปตีกรุงศรีอยุธยา ทั้งพะม่า
 สามพันทั้งนายทัพนายกองเอามาถวายให้จึงได้ มอญพระเจ้าอังวะจึงตอบ
 ไปว่า ซึ่งอะแซห่วนก็บอกมานั้นชอชด้วยราชการอยู่แล้ว ทั้งนัก
 สุกแต่อะแซห่วนก็จะคิดผ่อนปรนเอากรุงศรีอยุธยาให้จึงได้ ฯ

๑ ครั้นศักราชไทย ๑๑๓๗ ปี มอญระกลับชนไปณเมืองอังวะ ครั้น
 ๑๑ เดือน ๑๑ ในปีนั้น อะแซห่วนก็ให้แมงฆานุกษัตริย์นายกองผู้น้อย กษัตริย์
 ยี่แยมองจอ ยี่นยิตะจอง ๓ นาย กษัตริย์สองหมื่น ให้ยกไปทางระแหง
 อะแซห่วนก็ยกไพร่หมื่นห้าพัน เป็นแม่ทัพเข้าล้อมเมืองพิษณุโลก
 อะแซห่วนก็จึงแยกกองทัพลงมารบกองทัพกรุงศรีอยุธยาซึ่งขึ้นไปช่วย
 ปากพิง ครั้นเมืองพิษณุโลกเสียแก่พะม่าแล้ว อะแซห่วนก็บอกหนังสือ
 ขึ้นไปถึงมอญพระเจ้าอังวะ พอมอญพระเจ้าอังวะถึงอนิจกรรม จึงถวาย
 มอญระชนเป็นเจ้า จึงให้ชาหลวงลงมาให้เลิกกองทัพ ทั้งทัพเมือง
 ตะวาย, เมืองมรวิต, เมืองตะนาว, อะแซห่วนก็จึงมาตีกรุงศรีอยุธยา
 กลับขึ้นไปเมืองอังวะ จึงถวายปลงศพมอญระผู้เป็นบิดาตามอย่าง
 ธรรมเนียม ฯ

๑) ครั้นที่กรุงศรีอยุธยา ๓๓๓๘ ปี จิงกษาผู้เป็นบุตรมอญระชนเสวยราชสมบัติ
 ชะแสงหาผู้น้องจิงกษา เมื่อมอญระชนตายอยู่นั้น ตั้งให้
 ชะแสงหาเป็นเจ้าเมืองชะแสง ในยุคนั้นชะแสงหา ก็อะตวนห่วน
 อำมาตย์ คึกการกขฏต่อจิงกษาผู้พี่ซึ่งไต่ราชสมบัติ จิงกษาจึงให้
 เขาชะแสงหา ก็อะตวนห่วนอำมาตย์ฆ่าเสีย แล้วจิงกษาทำนุบำรุง
 พระพุทธรูป พระสถูป พระเจดีย์ วัดวาอาราม อันชำระศฤงคารนั้น
 ให้ลงรักบิณฑอง ฯ

๒) ครั้นที่กรุงศรีอยุธยา ๓๓๔๒ ปี จิงกษาเจ้าเมืองระสังให้ถอดอะตวนห่วน
 ออกจากราชการ แล้วจิงกษาสั่งให้เอาอะตวนห่วนผู้เป็นลูกมึงลอง
 เป็นน้องมอญระ เป็นอำมาตย์จิงกษา สั่งให้ไปฆ่าเสีย แต่ปะตงแยกไปไว้
 ฟากจักเกิง ปะคานสะแข่งแยกไปไว้เมืองแปงยะ แปงตะแลแยก
 ไปไว้ณบ้านซิกกี สามคนนี้เป็นลูกมึงลอง เป็นน้องมอญระ ฯ

๓) ครั้นที่กรุงศรีอยุธยา ๓๓๔๓ ปี พระเจดีย์ณเมืองแปงยะใกล้กันกับเมือง
 อังวะทางสามร้อย มีนามชื่อว่าชยชังก พังลงทหนึ่ง อนึ่งพระ
 พุทธรูปซึ่งอยู่ณเมืองจะเกิงคนละฟากหน้าเมืองอังวะ ให้เป็นน้ำพระเนตร
 ไหลออกมาครั้งหนึ่ง จิงกษาให้แต่งเครื่องนมัสการไปนมัสการพระ
 ตำบลชอสีหะ ต่อกับเมืองอังวะใกล้กันทางห้าคน จิงกษายกไปทางเรือ
 ไต่สามคน มองหม่องเป็นบุตรมอญลอก ก็พวกเพื่อนเป็นอันมาก
 เข้าปล้นชิงเอาสมบัติขึ้นเป็นเจ้า มองหม่องจึงให้หาปะตงสะแข่ง
 ปะคานสะแข่ง แปงตะแลสะแข่ง ผู้อำมาตย์สามคนมาพร้อมกันณเมือง

อังวะ มงหม่องจึงว่าสมยัตน์อาวเอาเถิด ประคอง ประคาน แปรตะแล
 จึงว่าสมยัตน์ทงนโตด้วยบุญของเจ้า ๆ จงเอาเถิด จึงตั้งอะแซห่วนัก
 คงทอะแซห่วนัก พรรคพวกมงหม่องซึ่งตั้งเป็นเสนาบดีคนใหม่ซุ่ม
 เหยงเอาบุตรสาว เก็บบริบเอาพัสดุทองเงินของอาณาประชาราษฎร์ซึ่ง
 หากความผิดมิได้ แะระชาบ้านไพร่พลเมืองไต่ความเชื่องแค้นเคือง
 เคืองรอนนักร ประคองจึงปลุกษาศักด้วยดวงศแลเสนาอำมาตย์คนเก่า
 ว่ามงหม่องไต่เป็นเจ้า ๕-๖ วัน ซุ่มเหยงอาณาประชาราษฎร์อื่นเชื่อง
 กิ่งนี้ หากควรที่จะให้เสวยราชสมยัตน์ไม่ เสนาบดีไพร่พลเมืองเป็น
 ใจด้วยประคองเจ้าล้อมเอาวัง รบกันกับมงหม่องแต่เข้าจนเที่ยง ผู้คน
 ล้มตายเป็นอันมาก จับตัวมงหม่องไต่แล้วฆ่าเสีย ประคองไต่เสวย
 ราชสมยัตน์ แล้วสั่งให้เอาเกวียนบรรทุกศพซึ่งรบกันตายนั้นไปทิ้งเสีย
 นอกเมือง ฯ

๑ ในขณะนั้นประคองใช้ ให้มหาสีละวะอำมาตย์ ๑ ออกตะลุงโย ๑
 กับเรือรบ ๕๐ ลำ คนประมาณพันหนึ่ง ให้ขึ้นไปจับตัวจิงกู ครั้น
 ยกไปถึงบ้านสันไผ่ไกลกันกับอังวะทางหกคืน จิงกูกับไพร่เหลือหนี
 อยู่สามสิบคน กับมเหสีนางห้าม จิงกูก็พาเข้ามาหามหาสีละวะ
 อำมาตย์ ว่าประคองผู้อาวไต่ราชสมยัตน์แล้วเห็นเราหากตายไม่ มหา
 สีละวะอำมาตย์เอาตัวจิงกูกับบุตรภรรยาจำลองมาถวายแก่ประคอง ๆ สั่งให้
 ฆ่าจิงกูทั้งบุตรภรรยาเสียให้สิ้น ฯ

๑ ครั้นศักราชไต่ ๑๓๕๔ ปีเดือนเจ็ด เพลาสองยามเศษ งะพุง
 พระมาเป็นคนที่องเทียวอยู่ในเมืองอังวะ กับพวกเพื่อนประมาณสามร้อย

เศษเข้าปล้นชิงเอาสมบัติ รบกันกับปะตุง ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก
 ปะตุงจับตัวระพงได้ทั้งพวกเพื่อนสิ้น ปะตุงให้ฆ่าเสีย ในชั้นเดือน
 สิบสอง ปะตุงสั่งให้ทำเมืองใหม่ ทำอยู่ที่ฝั่งกกขเมืองอึงวะทาง
 สามร้อยทศตะวันออก ฯ

๑) ศักราชได้ ๑๑๕๕ ขเดือนเจ็ด ปะตุงยกไปอยู่ณเมืองอัมระระบระ
 สร้างใหม่ ในชั้นเดือนสิบสอง ปะตุงจึงสั่งให้แยกกันห่วนกับเสนาบดี
 คุมไพร่สี่พันเป็นทัพหน้า จึงตั้งให้จะกู่สะแข่งผู้บุตรคุมไพร่หมื่นหนึ่งเป็น
 แม่ทัพ ยกไปทางเมืองสันทวยแขวงเมืองยะไข่ทางหนึ่ง ให้แมงคอง
 ห่วนกับเสนาบดีคุมไพร่สี่พันเป็นทัพหน้า ตั้งให้กามะสะแข่งผู้บุตรคุมไพร่
 หมื่นหนึ่ง เป็นแม่ทัพยกไปทางเมืองมะอิลละมู แขวงเมืองยะไข่ทางหนึ่ง
 ตั้งให้สิริตะเวียงแยผองเคชะแจกเรจ้อโย คุมไพร่สี่พันเป็นทัพหน้า ตั้ง
 ให้บุตรชายใหญ่คุมไพร่หมื่นหกพันเป็นแม่ทัพ ยกไปทางเมืองตองกัก
 ขนยะไข่ ให้ยกไปตีเมืองตัญจวดี คือเมืองยะไข่ แต่ทัพบุตรใหญ่ยก
 ไปถึงปะตุงจึงตั้งให้มหาจ้อแทงตะละยาแย, จ้ออากาแย, จ้อตะมุตแย,
 ผองเคชะ, คุมไพร่ห้าพัน เรอรบทะเลหาร้อยลำ ยกไปทางทะเลเดือน
 ข้ายถึงเมืองตองกัก แล้วยกไปตีเมืองตันลอย เจ้าเมืองตันลอยผู้ชื่อ
 ว่าจ้อค้แตกหนีออกจากเมืองข้ามทะเลไป กองทัพพระม่านาทงทัพยกทัพเรือ
 ลงเรือตามไปณเดือนยี่ ถึงเมืองยะไข่พร้อมทัพกันทั้งสามทาง ณเมือง
 เลมีซ่งใกล้กันกับเมืองยะไข่ทางประมาณร้อยหนึ่ง เจ้าเมืองยะไข่ยก
 พลทหารเสนาบดีออกมารย เจ้าเมืองยะไข่แตกหนีกลับเข้าเมือง กอง
 ทัพพระม่าน่าไล่ติดตามเข้าไปตีเมือง เจ้าเมืองยะไข่หนีออกจากเมือง กอง

ทัพพะมาตึกตามจับตัวได้ ณเดือนสามชนสี่สามค่ำ กวาดต้อนเอาเชอ
 วงศ์บุตรภรรยาศฤงคารบริวารเสนาบดี เจ้าตัญจะวดีเจ้าเมืองยะไข่ แม่
 ทัพจึงตั้งให้ออกซุคมไพร่หมื่นหนึ่งให้ยู่รักษาเมืองตัญจะวดี และนายทัพ
 นายกองก็กลับมายังเมืองอำมระบูรณะเดือนห้า ประคองสิ่งให้เลี้ยงเจ้า
 เมืองตัญจะวดีทั้งบุตรภรรยาและเสนาบดีไว้ เจ้าเมืองตัญจะวดีช่วยถนอม
 กรรม และเสนาบดีทั้งปวงก็ไพร่ห้าหมื่นของเจ้าเมืองยะไখনั้น ประคอง
 ให้ภูมฐานไรรักษาเป็นที่ทำกินค้ำเท่ายศนี้ ฯ

๐ คักราชได้ ๑๑๔๗ ปี แปรทะเลผู้หนึ่งประคอง เจ้าเมืองอำมระ
 บูระคึกกขณ มีผู้เอาความมาว่าพิจารณาเป็นสัตย์ ประคองสิ่งให้เอา
 แปรทะเลผู้หนึ่งไปฆ่าเสียทั้งพวกเพื่อนประมาณห้าสิบล้าน ในยี่นั้น
 ฅเดือนเก้า ประคองจึงสั่งให้หนีตมิแลง ประแลงโย แปรคองจา นะจักกโย
 คองพยงโย ให้เนมะโยคองนระวัด กัยไพร่สองพันห้าร้อยเป็นกองหน้ายก
 ไปทางบก สะทิงกลางเคียงยกทางเรือ กัยยาวาเซียง แองยิงเตจะอุคิน
 ยอ ให้ยี่วุ่นเป็นแม่ทัพเรือกัยไพร่สามพันไปตีเมืองกลาง ให้แกงวุ่นกัย
 ไพร่สี่พันห้าร้อย เป็นไปชุกบังกัยคองทัพยกเรือไปตีเมืองนคร ชุมพร
 ไชยา ทางทะเลวายนั้นให้จิกแกทวาย มะนิจอคอง สี่หะแยจ่อแตง
 เปยะโย ทะวายห่วน กัยไพร่สามพันเป็นกองหน้า ตะแรงยามชู มะนิ
 สินตะ สุนจอคอง กัยไพร่สามพัน ให้จิกสินโยเป็นกองหนุน ให้
 อนุอกแผลกิกห่วนกัยไพร่สี่พัน เป็นไปชุกแม่ทัพยกมาทางเมืองราชบุรี
 ทางมัตมะนั้นให้กลาวุ่น ยี่ลงยิง สู่เลจี่ ยี่ญญาอู อากาจอแทง
 ลานซานโย อคองห่วน ยี่นยี่ตะชอง ละไมวุ่น ชุยกองอากา กัยไพร่

หมิ่นหนึ่ง ให้เมี่ยวหวุ่นยังคายนายทัพทั้งปวง เป็นแม่กองหน้า^๑ ๓
 กองหนุนั้นย่อยแลภยาแถมอง จอกาโย ตะแวงขันธ์^๒ ตกแยะโย
 กัณฑ์ห้าพัน ตั้งให้เมียนเมวุ่นเป็นแม่กองที่ ๒ ยังทัพหนุนอีกกองหนึ่ง
 ยวนจ้วน จิกกอง สิริยะแกงวุ่น แยะเลวุ่น กัณฑ์หมิ่นหนึ่ง กามะ
 สะแข่ง บุตรชายน้อยเจ้าองวะเป็นแม่ทัพที่ ๓ อีกทัพหนึ่ง แมคราโย
 อติตออากาศขันธ์ มะโยลควุ่น กัณฑ์หมิ่นหนึ่ง ให้จิกกุสะแข่งบุตร
 ชายกลางเจ้าองวะเป็นแม่ทัพที่ ๔ กองทัพเจ้าองวะทัพหน้า จาวาโย
 ยะไซโย ประกันวุ่น ลอกาซุงถ้องวุ่น เมจวนวุ่น กัณฑ์ห้าพัน อะแซ
 วังมูเป็นแม่กอง บักขวาเจ้าองวะ อำมะลอกวุ่น ทวนแข่งวุ่น เลจอพวา
 ยักจอกโย งาจวุ่นกัณฑ์ห้าพัน ตั้งให้มะยอกวังมูเป็นแม่กองบักซ้าย
 เจ้าองวะ และกะโรยะกิมู เลแข่งวุ่น ยวนจ้วน ยะกั้ววุ่น สิบจอพวา
 กัณฑ์ห้าพัน ตั้งให้ทองแวงหมู่เป็นแม่กองบักขวาทัพหลวงเจ้าองวะ
 ระวาล์ควุ่น ออกมาวุ่น โมกองจอพวา โมมิกจอพวา โมเยียงจอพวา
 กัณฑ์ห้าพัน ตั้งให้อะนอกแวงหมู่เป็นแม่กอง ๗ ทัพปะดุงเจ้าองวะไพร่
 สองหมื่น ให้อินแชะสะแข่งบุตรชายใหญ่ ให้อินแชะวุ่นอำมาตย
 อยู่ว่าราชการเฝ้าเมืององวะ ทางระแหงนั้นให้ชู้ตองนอระทา ชู้
 ตองสิริจอพวา กัณฑ์สามพัน ตั้งให้ชู้ตองเวระจอแทงเป็นแม่กอง
 ทัพหน้า ตั้งให้จอหมองนอระทาคุมไพร่สองพันเป็นกองหนุน ทางเชียง
 ใหม่^๓นั้น ให้สะโคะมหาสิริอุจระหน้าเป็นแม่ทัพคุมนายทัพและไพร่สอง
 หมื่นเศษ ฯ

๐ ครั้นยกมาถึงเชิงแส่น สะโคะมหาสิริอุจะหน้า จึงบังคับให้
 ขุนยี่ตะของโย ขุนลันตองโย แยกอนอระทา ปลันโย นัตซุมะลำโย
 มุกอโย สาระจอซุ กัยไพร่ห้าพัน ให้เนมะโยลีหะชยะ เป็นแม่ทัพยก
 มาตีเมืองพิษณุโลก ครั้นได้พิษณุโลกแล้วลงมาตั้งทัพอยู่ปากฝิง ทาง
 แห่หุ่มนั้นให้เมื่อยของ เชียงกะเล พระยาไชยะ น้อยอันทะ กัยไพร่
 สามพัน ตั้งให้ธาประระกามะนีเป็นแม่ทัพยกมาทางแห่หุ่มเป็นกองหน้า
 ยกขึ้นไปล้อมเมืองลคร แจกแกโย พระยาแพร์ อชนวน อุตึงแจก
 กะโย แนนะโยยันตะมิต กัยไพร่หมื่นห้าพัน สะโคะมหาสิริอุจะหน้า
 เป็นแม่ทัพยกขึ้นไปล้อมเมืองลคร ครั้นกองทัพกรุงศรีอยุธยา
 ไปช่วยเมืองลคร ประทะกันกับกองทัพพะม่ารบกันที่ปากฝิง กองทัพพะม่า
 แดกหนีกระจัดกระจายล้มตายเสียมาแลไพร่พลทนนเป็นอันมาก กอง
 ทัพพะม่าซึ่งแตกไปแต่ปากฝิง ขึ้นไปที่เมืองลครค่ายล้อม ขอกแก่ข้า
 พเจ้าซึ่งเป็นธาประระกามะนี กัยสะโคะสิริอุจะหน้า ซึ่งเป็นไปชุกแม่ทัพ
 ซึ่งล้อมเมืองลครว่า กองทัพกรุงศรีอยุธยาไล่ติดตามขึ้นมาแล้ว ธา
 ประระกามะนี สะโคะมหาสิริอุจะหน้า ซึ่งเป็นไปชุกแม่ทัพไต่รบกัน
 กัยทัพกรุงแต่เข้าจนเที่ยง กองทัพพะม่าซึ่งล้อมเมืองลครนั้น แดกหนี
 ไปพร้อมทัพกันณเมืองเชิงแส่น พอมิตราให้ข้าหลวงถอหน่งสื่อชนมา
 ว่า เจ้าอังวะนายทัพนายกองทั้งปวง ถอยทัพกลับมาเมืองอังวะแล้ว
 ให้เร่งสะโคะมหาสิริอุจะหน้านายทัพนายกองและไพร่พล อย่าให้ล่วง
 เทศกาลฝน ให้ถึงเมืองอังวะตามกำหนด แต่ธาประระกามะนีให้เป็นเจ้า
 เมืองเชิงแส่น กัยไพร่พะม่าสามพัน ฯ

๑ ครั้นเมื่อศึกราชไต่ ๑๑๔๘ ปี เจ้าองระโหชนยเวชอ ชยตอง
 เวชระจอตอง กัษไพร์สองพัน จอมองนอระทา กัษไพร์พันห้าร้อย
 เป็นไปชุกแม่ทัพ ฐาประระกามะนี กัษไพร์สามพัน เข้าเมืองเชียงแสน
 อยู่ ครั้นนนมตราชนไปให้เข้ากองทัพจอมองนอระทาไปชุก ไต่คั้นมา
 เข้ากองทัพแต่ห้าร้อย หนีไปก่อนสองพันห้าร้อย ยกไปตีเมืองฝางไต่
 แล้วให้ตั้งทำไว้ในาอยู่ขึ้น แต่ฐาประระกามะนีกัษไพร์ห้าสิบคน ไปชุก
 นอระทาให้กลับไป จัดแจง บ้านเมืองทำไว้ในาอยู่ ณเมืองเชียงแสนประมาณ
 ห้าหมื่นหนึ่ง พระยาแพร์ พระยาของ ยกกองทัพมาณเมืองเชียงแสน
 ข้าพเจ้าผู้เป็นฐาประระกามะนีหนีไปหาพระยาเชียงราย ๆ จัขข้าพเจ้าไต่ส่ง
 มาเมืองลคร เจ้าเมืองลครส่งมากรุงศรีอยุธยาครั้งเท่าขคน แต่
 ข้าพเจ้าฐาประระกามะนีรู้ว่า รามัญข้าราชการคนเก่าในเมืองหงสาวดี
 บุตรชั้นลุนอำมาตย์ทิน บุตรจอกะตุกุ่น เป็นกองหน้า ละเมิงห่วนเป็น
 ไปชุก ยกมาทางเมืองมัตมะจะมากกรุงศรีอยุธยา ทั้งรวมเสียบยง
 อาหารอยู่ทำกินแดง กองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นไปตีกองทัพพะม่า
 แตกหนีล้มตายเขื่อนอนมาก ข้าพเจ้าไต่ทราบเกล้า ๆ จำไต่แต่เท่านั้น
 ก่อนมังลองยังไม่ได้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าฐาประระกามะนีไต่รู้มา มีนามชื่อว่า
 เจ้าอาทิตย์ ไต่สมบัตย์สืบ มีบุตรคนหนึ่ง ไต่สมบัตย์สืบหาบ ตั้งให้
 สาอองนั่งเมืองหงสาวดีสามเดือน แสงหมู่คิตประทุษฐูร้ายฆ่าสาออง
 เสีย แสงหมู่ขึ้นเป็นเจ้าไต่เจ็ดปี มังลองไปตีเอาเมืองหงสาวดีไต่ มัง
 ลองไต่ราชสมบัตย์เมืององระเจ็ดปี มังลองมีพชายคนหนึ่ง น้องชายคน
 หนึ่ง ก่อนยังไม่ได้เป็นเจ้านนพชายตาย น้องชื่อสะโตะอุจะหน้ายัง

อยู่คุ้มเท่านี้ มังลอง มีบุตรชาย ๖ มีบุตรหญิง ๓ รวม ๙ คน ครั้น
 มังลองถึงอนิจกรรม มองลอกได้สมบัติ มีบุตรชายคนหนึ่ง ชื่อมอง
 หม่อง ใ้หนึ่งเมืองสามปี มองลอกถึงอนิจกรรม มองระไ้ราชสมบัติ
 มีบุตรชายชื่อกองคนหนึ่ง สะแลงคนหนึ่ง มีบุตรหญิงสองคน แต่ใ้
 หนึ่งเมืองอยู่ ๓๓ ปี มองระเป็นโรคสำหรับบุรุษถึงอนิจกรรม จึงกูไ้ราช
 สมบัติอยู่ห้าปี จึงกูถึงอนิจกรรม มองหม่องไ้ราชสมบัติหกวันครึ่งถึง
 อนิจกรรม ปะกงไ้ส่วยราชสมบัติ ฆ่าแบ่งทะเลนังชายสุดท้องเสีย
 ังอยู่แต่ปะคานสะแข่งบุตร แต่บุตรมังลองยังคงอยู่เท่าทุกวันนี้แต่
 สองคน มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓ อินแซะสะแข่ง ๓ จักกูสะแข่ง ๓ กามะ
 สะแข่ง ๓ รวม ๖ คน ขอเทศะ ฯ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 สำนักหอสมุด

คำให้การมหาโค มหาฤๅษี เรื่องเมืองพะม่า
 ภาษามโนภาษกาลที่ ๒

๐ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอุไทยธรรม พระราชสมบัติ พระเทพ
 รัตนนรินทร์ หม่อมมณเฑียรรักษา พร้อมกันทั้งหลวงอโงยณรงค์บุณสา
 หลวงสุนทรภักดีบุณไทย ขุนชำนาญภาษาทองคำ นายอยู่ล่ามพะม่า
 นั่งฟังคำมหาโคผู้บิดา มหาฤๅษีผู้บุตร ซึ่งหนีจากเมืองพะม่าเข้ามาสู่
 พระบรมโพธิสมภาร เมืองวิเชียรปราการมลาประเทศเชียงใหม่ยกส่ง
 มาถึงกรุงเทพฯ ๓ ค่ำ เดือนยี่สิบวันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๓๒ ค่ำ จุล
 ศักราช ๓๓๗๓ ปีมะเมียขึ้นศักราชโทศก ขอพระราชทานกราบทูลพระ
 กรุณาให้ทราบใต้ละออธงลี้พระบาท

ด้วยข้อความว่าเมื่อครั้งอายพะม่ายกมาตีกรุงเทพฯ ๓ ค่ำ เดือนยี่
 สิบวัน มหาโคเป็นธรรมาศอายุ ๒๗ ปี ตามเจ้าวัดประตูไปปลัดกัน
 ตกอยู่ณเมืองเปร จึงบวชเป็นภิกษุได้ ๓๕ พรรษา แล้วสึกออก มีภรรยา
 เกิดบุตรคือตัวมหาฤๅษีนั้น ได้อาศัยในสำนักมารดาเจ้าจันทู ครั้น
 หม่อม ๆ ซึ่งเอาสมบัติของจันทูได้ ได้อยู่ ๗ วัน ประโตงซึ่งเอาสมบัติ
 หม่อม ๆ นั้นต่อไป แล้วให้ฆ่าเจ้าหม่อม ๆ เจ้าจันทูเสีย มหาโคไป
 อาศัยอยู่ด้วยแมงฉวยทองละ เมื่อเจ้าประโตงได้ราชสมบัติเมืองอังวะ
 ณข้างชนเคอนห้าขาลนักษัตรจัตวาคนนั้น จึงแจ้งกิจการบ้านเมือง
 ทั้งคฤหัสถ์และสมณะ เจ้าอังวะถือความว่ามีเพลงนี้มีมิตรเป็นคำชาย

ว่าแก่หญิง ๆ คอบชายออกชื้อบ้านหม่องต้อง จึงให้นิมนต์เอาพระสงฆ์
บ้านหม่องต้องมาเป็นอาจารย์ ให้อาจารย์กับสังฆการีพร้อมกันตามกิจ
วินัยศึกษา แก่พระสงฆ์ราชาคณะสำหรับเก่าเป็นหลายประการ แต่
ประการหนึ่งนั้น ว่าพระราหุลสามเณรเป็นบรมพทธโอรสก็ทรงจิวรคลุม
เป็นอย่างอยู่ เหตุใดจึงไม่กระทำตามสิกขาซึ่งมีมาแต่ต้น เอาพระ
อะตุลาจารย์ผู้เป็นราชาคณะใหญ่ กับทั้งราชาคณะผู้น้อยสำหรับเก่าเป็น
ผิด ให้สังฆการีฉุดคร่าแย่งเอาจิวรกาสาเสีย เอาผ้าขาวให้หนึ่งแล้วมัต
เอาตัวออกไปเลยจากที่ปฏิญสถานจำไว้

ครั้นเวลารุ่งเช้า ให้ โจนเคี้ยวรสแฉกเอาหมักทาหน้าเอาแย่งทา
ตัว ให้ทักตอกไม้รวัก ๆ หู เอาเชือกผูกเอวอะตุลาจารย์ใส่กะชะ
แสรกหาม ส่วนผู้น้อยนั้นให้มัทมือไฟล์หลังเอาเชือกร้อยหู แล้ว
ผูกคอคัมของตะเวนไปทั่วเมือง แล้วตั้งราชาคณะใหม่ ให้ห่มจิวร
คลุมทั้งสมณะ และสามเณรสืบมา ห้ามรัศประคคอกไม้ทรายเท่าจน
ทุกวณน

ข้อหนึ่งเจ้าอังวะให้หาประชุมไพรพระม่า และพราหมณาจารย์อันรู้
ซึ่งวิสัยไตรเพททางคปกรณทั้งปวงมาชักไล่จนไปเป็นอันมาก จึงตั้งตัว
เป็นอาจารย์บอกสอนเอาเป็นสำนักศิษย์ ให้แจกตำราอากาศคปกรณ
แก่ราชาคณะอธิการทั้งปวงให้เรียนคดาวนัถชัตถุญ์ และวิเศษคารา
และดาวพระเคราะห์ทั้งปวงทั่วทุกอาราม แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์ราชา
คณะอธิการทั้งหลาย เข้าไปในวังเวลากลางคันเนื่อง ๆ เจ้าอังวะ
ออกถามพระสงฆ์ทั้งปวงให้ ช้บอกดวงดาวราชันกษัตริ์และดาวพระเคราะห์

แล้วถามมหาหม่องต๋องว่าพระเคราะห์ทั้งเก้าดาวนักชัฏฤกษ์ วิเศษคารา
 ในอากาศนั้น เกิรสูงต่ำเพียงใด เขาพระสุเมรุนั้นเล็กใหญ่จมลงไปใ
 น้ำและสูงขึ้นไปโดยอากาศมากน้อยเท่าใด มหาหม่องต๋องว่าจะไปค
 หนึ่งสี่ก่อน เจ้าอั้งวะจึงว่าขอเขาแต่กินแล้วนชนลัษตา หารู้จัก
 อะไรไม่ ไต่เป็นอาจารย์ชนทงนงเพราะมีดวงนิมิตรต๋องนาม ช้อ
 ความอันใดซึ่งถามมหาหม่องต๋องว่าตามไปนั้น เจ้าอั้งวะว่ารู้แต่พลอยๆ
 ผสม เขาจริงไม่ได้ ลางที่ถามไปมหาหม่องต๋องไม่ตาม ก็ว่าพูด
 เปล่าไม่เอาการ ก็แต่ชัฏชัฎเสียจากวัง

๑ ประโคงครองราชสมบัติไต่ ๒ ปี แล้วให้อินแสะยกกองทัพไป
 ตีเมืองตะระเซ็ง ไต่พระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์หน้าตัก ๘ ศอก มา
 ประดิษฐานตำบลคอนหนองแตกแสะสร้างเป็นอารามใหญ่ ๗

๑ ประโคงไต่เป็นเจ้าเมืองอั้งวะ ตั้งแต่คักราช ๑๑๔๔ ปีชาลนัถ
 ษัตริย์จ้าวคก อย่บหนึ่งแล้วยกขึ้นไปอยู่เมืองใหม่ ๗

๑ ครนถึงคักราช ๑๑๔๗ ปีมะเส็งนัถษัตริย์ตคก เจ้าอั้งวะให้เกณฑ์
 กองทัพ ยกเข้ามารบพุ่งกรุงศรีอยุธยา บรรดาไทยที่มีในอั้งวะให้
 กวาดเอามา ตามตัวมหาโคตติมาด้วย ไต่ยกช่วยแวะเข้าอยู่ฉวัด
 พระครูเมืองจิตตองๆ ว่ากองทัพเจ้าอั้งวะยกไปไม่ช้าเดือนหนึ่งเศษ ก็ระ
 กลับมาตอก อยาสกอย่าไปเลย ครนถึงเดือนห้าเจ้าอั้งวะแตกกลับ
 ออกไป อย่ไต่ ๒ ปีกระทำการฉลองวัดพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ใหญ่ ๗

๑ ครนถึงจุลคักราช ๑๑๕๕ ปีฉลุนัถษัตริย์เบญจคก ยกขึ้นไปตั้ง
 อยู่ณแมงกอม สร้างพระเจดีย์ใหญ่ ในขันนงามะสะแข่งกับมหาหม่อง

๑) ฅคักรวาช ๓๓๖๐ บัมมะเมียนักษัทรสัมฤทธิศก กามะสะแข่งก่อ
การกขฏู เจ้าอิงวะรุ้งอิงอบายว่าจะรบกรุงไทย หวังจะขยายคนตองอู
เลียจากเมือง ให้เกณท์กามะสะแข่งเป็นทัพเกียกกาย เมืองหวุ่น
เป็นนายกองหน้า เจ้าอิงวะยกมาตั้งอยู่เหียงเจ้เหนือตองอูทาง ๓๐๐ กามะ
สะแข่งแต่งหนังสือลยลอบให้เมืองหวุ่น แล้วคิกกลกกับกะเหรียงให้
ยกมาเป็นยางแคง จะตีเอาตองอู แล้วบอกหนังสือว่าจะไปเฝ้าขอเอา
คนมาช่วยรักษาเมืองตองอูอีก เจ้าอิงวะรุกตกามะสะแข่งจะทำร้าย
จึงจิกแคงทัพออกจับอายกะเหรียง แล้วให้จับเอาตัวเมืองหวุ่นกองหน้า
และกามะผู้ลยลอบจำไซ้ครวน แล้วก็เลิกทัพกลับไปแต่คักรวาช ๓๓๖๓ บั
มมะเมียนักษัทรเฮกคก ๗

๑) ๕ตั้งแต่คักรวาช ๓๓๖๐ บัมมะเมียนักษัทรสัมฤทธิศกนั้นมา ในเมือง
อิงวะมีผู้อาสาสิทธิ ๓ แห่ง แม้นนักไทยถึงตาย ฝ่ายอาสาเจ้าอิงวะ
นั้นให้ ตคคัรชะ อาชญาอินแชนั้นให้ เชือกเนื้อแต่เท่าชนไปจนถึงคอ
แล้วจึงเอาคาบตคคัรชะเลียข้าง ลางทีให้เอาเลื่อยตคคอกเลียข้าง อาชญา
เจ้าจกแคงผู้หลานนั้น ให้ตคคขาเลียข้างหนึ่ง แล้วจึงให้คลอก
ท้วยเพลิง ๗

๑) ฅคักรวาช ๓๓๖๐ บัมมะเมียนักษัทรสัมฤทธิศก เจ้าอิงวะถือเอา
ความรักรูอาจารย์ข้างแคง ว่าเวลาเข้านั้นตะวันตกจากทวี่ปโนนั้นเข้ามา
ทวี่ปน ห้ามมิให้พระสงฆ์ฉันจังหัน ว่าตะวันยังไม่ควรเวลา ถัดถึง
ตะวันเที่ยงเมื่อใดจึงให้ฉันจังหันเข้า ครั้นเพลตะวันตกกลับแลเห็นดาว

เจ้าองวะว่าตะวันออกจากทวีปเรา ถือเอาเป็นเวลาเที่ยง ให้พระสงฆ์
ฉันเป็นเวลาเพล เจ้าองวะสั่งให้ทำคังอาหารยัแซกว่านึ่งชอย ประการ
หนึ่งล้างขี้ให้พระสงฆ์จำพรรษาแต่เคื่อนห้า ล้างขี้ให้จำพรรษาเคื่อนหก
กัมบ้าง ฯ

๑๑ ฅคักราช ๑๑๖๒ ขัวอกโทศก เกิดโจรกำเริบตีปล้นขนบก
และทางน้ำเป็นหลายกอง ๆ หนึ่ง อ้ายมะยัคแสงข่าวเมียงท่วน กันม
ทองมีพวกพ้องประมาณเจ็กร้อยแปะร้อย เทียวย้ายคัหวเมืองทางใต้ผาย
คอน เจ้าองวะเกณฑ์ทัพเทียวสะกัตเป็นหลายกองมาชานาน แต่
กองอินแซบนัน กามะนิกยอของนายหนึ่งไฟร์ ๑๕๐ มหากฤษนาย
หนึ่งไฟร์ ๑๕๐ สองนายไฟร์ ๓๐๐ ม้า ๑๕ คัว ยกไปเทียวสะกัตทุกแขวง ๆ
จังหวัดคัหวเมืองน้อยใหญ่ขี้ไปคัวโยจุดเผาบ้านเรือน และเสียบยง
อาหาร กองทัพนั้นกัพาลพาโลริบฎาจัตัวจำส่งไป ได้ความยาก
แค้นเป็นหนักหนา บ้านทมจานวนหลังคาพนหนงถึงสองพันเรือนนั้น
จะคงมีแต่บ้านละรอยเรือนข้าง ห้าสิบเรือนข้าง ลางแห่งกัทิ้งภูมิ
ลำเนาหนีเร้นไป ฯ

๑๒ ฅคักราช ๑๑๖๓ ขัระกาตวัศก เจ้าองวะให้หล่อพระพุทธรูปยน
คัวยเหล็กองค์หนึ่ง สูงแปะศอก ถวายพระนามว่า จันตามัน
ประกฤษฐานไว้ณมณฑปในวัง แล้วทำรูปพระอรหันต์คัวยไม้จำปานึง
สมาธิ หน้าคัศคอกคัข แปะคัลยองค์ ทำกัฎยกน้อยใส่รูปพระ
อรหันต์รอยมณฑปพระมหาจันตามัน แล้วเจ้าองวะให้คัหมองข่าวประกาศ
ราษฎรชาวเมืองว่า พระพุทธศาสนาของสมเด็จพระกรุณากำหนดไว้

แต่เพียง ๕๐๐ ปี บคนสิ้นพระพุทธรูปแล้ว แต่นับไปให้ราษฎร
 ทั้งหลายเข้ามาทำบุญให้ท่านแต่เฉพาะพระพุทธรูป และรูปพระอรหันต์
 จะมีประโยชน์ไปข้างหน้า อันจะทำบุญแก่ภิกษุสงฆ์ทุกวันนี้ห้ามผล
 ประโยชน์ไม่ เจ้าอโงระให้เอาบุตรชายพระโกนศิระ นุ่งแต่งผ้าเหลือง
 ไว้สำหรับครของศพระอรหันต์ ครั้นเจ้าอโงระทำบุญครั้งใด ให้แต่ง
 เครื่องสักการบูชาบิณฑบาตถวายไว้ ที่หน้าพระพุทธรูปปฏิมากรส่วนหนึ่ง อัง
 คาคบิณฑบาตทานส่วนพระอรหันต์ ๘๐ องค์นั้น ให้คนนุ่งผ้าเหลืองนั้น
 นุ่งหน้าพระอรหันต์เป็นผู้คนแทน ครั้นเสร็จการทานบิณฑบาตให้อาตมยณนัง
 ทรงหน้าพระปฏิมากร ทำภักตทานโมทนาขอกอานิสงส์ผลทานแล้วให้คิด
 แก่เจ้าอโงระ ครั้นสำเร็จการทำบุญแล้ว เจ้าอโงระให้เอาใบขั้วและใบ
 ทองซึ่งปลูลาดลานดินได้มูลโคไว้ นั้น เอาเข้าสุกใส่เรียงกันไปทุกใบขั้ว
 ตักเอาแกงถั่วเทศถั่วเขียวใส่ทุกกระทงเข้า เจ้าอโงระนั่งบริโภคนั้น
 ประทาน เจ้าลูกเจ้าหลานกับทั้งข้าราชการ พวกบริวารใหญ่น้อยก็
 พร้อมกันบริโภคนั้นด้วยเจ้าอโงระในเพลานั้น แล้วเจ้าอโงระประกาศห้าม
 ไม่ให้สัปบุรุษทาบทำบุญให้ท่านแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณร ถ้าผู้ใด
 ไม่ฟังจะเอาโทษ และว่าพระภิกษุรูปใดพอใจบวชอยู่รำเรียน ก็ให้
 คิดอ่านทำไร่นาค้าขายหากินเอง ฯ

๑ ฅคักราช ๓๓๖๔ บจอนกษัตริจัตวาคก เจ้าอโงระให้เรียกเอาเงิน
 แก่ราษฎร ๓๐ เรือนเอา ๓๓ บาท ๓ สลึง ๓ เฟื้อง ๓ ไพ ๓ กล้า ๓ กล่อม
 ครวงหนง ครวนถวนสามบ ให้เอาอกทหนง เรือนละ ๓๓ บาท ๓ สลึง
 ๓ เฟื้อง ๓ ไพ ๓ กล้า ๓ กล่อม ฯ

ครั้ง กองทัพทั้งปวงยกเข่นไปไม่เข้าสู้ ส่วนจะคอเห็นเหตุอันหนึ่งจึง
 เลิกทัพ เมื่อจะกลับนั้นรัชกาลสำนักสมภารแขวงเมืองเมย์ต แล้วกลับ
 ไปอยู่ในป่าเมืองมหาแปลง คนแขวงเมืองเมย์ตซึ่งรู้เห็นเอาความ
 ขอกแก่กรมการฯ ขอกลงมาถึงเจ้าอังวะฯ ให้ขยสมภารมาถามไต่ความ
 ว่าให้ศึกจริง เจ้าอังวะว่าสมภารเป็นตรงจะคอให้เอาไปฆ่าเสีย ฝ่ายบิดา
 จะคอรู้ความจึงว่าแก่จะคอว่าตัวทำให้สมภารพลอยตายเสียทั้งนี้ ตัว
 อย่างมีชีวิตอยู่เลย กลับเข้าไปตายเสียเกิด จะคอกับข้าว ๓ คนกลับ
 เข้ามาทางเมืองหน้าด่านกะแซ ชาวด่านจับตัวจะคอขอกส่งมาณเมงกวม
 แต่ข้าว ๓ คนนั้นหนีกลับไป ตัวจะตอนนั้นเจ้าอังวะให้จำด้วยโซ่ตรวนเป็น
 หลายชั้น โซ่ตรวนนั้นก็หลุดไป จะคอก็ไม่หนีจากผู้คุม เจ้าอังวะให้
 มีกะตุถามว่าตัวก็ทำการหยายซ้ายกกองทัพเข้ามาแล้ว เหตุใดจึงกลับหนี
 ขคนตัวคิดประการใดจึงกลับเข้ามาแต่ผู้เดียวอีกเล่า จะคอให้การ
 ว่า ต้องคำคำหนิติเตียนของพวกเพื่อน ว่าไม่ถึงกำหนดไซคซึ่งจะได้
 ราชสมบัติ มาคิดการท่วนได้ใจเร็ว เราจะพลอยเสียการด้วย ตัวมักได้
 ก็ให้ไปเอาสมบัติแต่ผู้เดียวเกิด จึงเข้ามาแต่ผู้เดียวทั้งนี้ ครั้นผู้คุมให้
 เข้างะคอฯ เอาเท้าถีบเสีย ว่าเข้าของมึงไม่สมควรแก่ผู้เป็นเชอวงศ์
 กระษัตริย์ ผู้คุมบอกความไปถึงเจ้าอังวะฯ ให้สั่งหิ้วฆ่าพ่อครัว ว่าจะคอ
 ถอดตัวเป็นเชอวงศ์กระษัตริย์ ให้พ่อครัวจัดแจงสำรับเข้าใส่ตะลุ่ม
 แวนฟ้าเหมื่อนของเจ้าอังวะ ส่งไปให้จะตอกินเกิด มันก็จะตายอยู่แล้วฯ
 ให้สั่งตัวจะตอลงไปไว้ณศาลาลูกขุนเมืองใหม่ ให้คหมองข้าวชาวเมือง

ก็ชวนกันมาถามงะตอ ว่าคิดการอย่างไรจึงทำดังนี้ งะตอตอบว่ายกมา
จะเอาราชสมบัติแต่ที่ว่ายังหาถึงกำหนดโชคไม่ จึงไม่สำเร็จความคิด
ชายแก่พวกเพงนจึงเข้ามา สู้ตาย ว่าแล้วก็หัวเราะ ครั้นถวน ๓ วัน เจ้า
อึ้งวะให้เอาตัวขึ้นไปใส่เตาซัดด้วยสับ & โยแต่เวลาย้าย ๓ โมงเศษ ด้วย
เพราะว่าเป็นเชือกกระษัตริย์ งะตอไม่ระทศทอขนิมอยู่ในเพลิงจนถึง
เวลาพลบค่ำ พวกเพงนมาตจึงอ้อนวอนว่าอย่าทนลำบากไปเลย งะตอ
จึงว่า สู้จะให้ตายก็ไปเอาน้ำมาให้กิน ครั้นใด ก็น้ำแล้วก็ล้มลงกับ
ที่ พวกเพงนมาตกวาดเอาฝุ่นทรายทิ้งทิ้งลงแล้วก็เลิกกลับไป ฯ

๑๑ ฅคักราช ๑๑๖๘ ขบาลนักษัตรอัฐศก ฤกษ์นั้นเมืองอึ้งวะว่ามี
คนกษัตริย์คนหนึ่งพุดจาอ้างอวดความรู้ แล้วสรรเสริญถึงงะตอว่าฆ่าไม่ตาย
ตัวนั้นพุดจาไม่ย่อท้อต่อกรมการเมืองเปร ๆ เอาตัวไปจำไว้ใส่โซ่ตรวนก็
ไม่คิด เจ้าอึ้งวะจึงใช้เรือทองลงมาจับเอาตัวขึ้นไป แล้วเจ้าอึ้งวะถามว่า
งะตอเสียให้ฆ่าตายเสียแล้ว เหตุใดจึงว่าไม่ตาย ชายแก่คนนั้นจึงว่าแก่
เจ้าอึ้งวะว่า งะตอนั้นเป็นเพื่อนลูกศิษย์ครูเกือบที่เหมือนกันกับเรา ซึ่ง
เขาไปฆ่าเสียนั้นงะตอหาตายไม่ ถ้าตายโยมอยู่ชุกจากพระเจ้าองค์ใหญ่
กลัวก็ให้นั่งอยู่เถิด ออย่ารบกวนเขาวุ่นวาย แม้นไม่ฟังคำเราว่าจะพา
กันหนีหายเสียหมด เจ้าอึ้งวะจึงสั่งว่าตาคนนี้เป็นยาอย่าให้เข้ามาในวัง
ต่อไป แต่นั้นมาสักสองสามวันชายแก่คนนั้นก็หายเงียบไป ฯ

๑๒ ราชการเมืองพระม่านเห็นพินเพื่อนนัก อเยนมุผู้รักษาสวนหลวง
ทูลเจ้าอึ้งวะว่า จะขอเรียกส่วยต้นไม้ให้โตของบละรอยซึ่ง เจ้าอึ้งวะ
สั่งให้ทำตามถนัด อเยนมุเห็นสวนต้นไม้ของราษฎรผู้ใดก็เอากว

ไปขังที่ตายนั่นเป็นส่วนหลวง โยราณเคยเรียกต้นไม้ม่วง ไม้มะขาม
แต่ต้นละสลึงเงิน สองสลึงเงิน ทุกวันเรียกเอาต้นละสลึงทอง สอง
สลึงทอง เจ้าลูกเจ้าหลานเจ้าอะวะว่าอู๋เขนมเรียกส่วยต้นผลไม้มากกว่า
พิกัดเก่า เก็บเอาแรงสวนของราษฎรเป็นหลวงเสียมากมาย ราษฎร
ทั้งหลายเคอกรอนร่างที่หนีขึ้นไป ภูมิลำเนาเปล่าว่างร้างเซเสียเป็นอัน
มาก เจ้าอู๋วะจึงว่ามันทำเงินทำทองมาได้คลงทั้งนี้จะไปไหน ก็จะได้
แก่ลูกหลานทั้งสิ้น ถิ่นฐานลำเนาซึ่งเปล่าว่างร้างนั้นก็ จะไต่เขินที่
ข้างม้าอาคัษอีก ฯ

๑๓๗๐ บั่มะโรงนักษัตริย์สัมฤทธิ์คณัน ได้ยินว่าเจ้า
อู๋วะสั่งให้เก็บเด็กชายลูกทนายเลอกแต่อายุ ๑๓ ขันไปไต่ปีระมาณ
๑๕๐๐ เศษ ลางคนรักลูกเอาทรัพย์ไปช่วยคนทั้งครัว เอาแต่ตัวลูกส่ง
ไปแทนบุตรของตัว บิดามารดาทั้งครว้นนั้นปล่อยเสียเป็นไทย ครั้นเจ้า
อู๋วะไต่เด็กพร้อมแล้ว ให้พิจารณาไล่เลียงซักถามไต่ความว่า เป็นลูก
หม่มแท้ข้างกลางคนก็ช่วยมาแทนตัว คนซึ่งแทนตัวลูกหม่มนั้นก็เอาไว้
ว่าไต่ด้วยบุญของตน ให้เสียไล่เอาลูกหม่มเดิมนั้นจึงไต่ ผู้ซึ่งเสียทรัพย์
ช่วยไต่คนให้ไปแทนนั้นให้อันตราทรัพย์ศันย์เสียเปล่า ฯ

๑๓๗๑ ขอหนงเจ้าอู๋วะ คบพวกเพื่อนเด็กเอาเพศเป็นทารก ชวนกัน
เที่ยวฉกชิงทั้งขว้างเข้าเรือนขุนนาง ซึ่งของกลางตลาดไต่แล้วก็เคือ
กินไป ขอนจะแก้เหตุอันไต่ไม่แจ้ง ฯ

๑๓๗๒ บั่มะโรงนักษัตริย์สัมฤทธิ์คณัน อินแะระถงแก้
ความตาย ลูกชายไต่ เป็นที่แทนณเมืองใหม่นั้น เจ้าอู๋วะให้จกคุดสะ
แข่งผู้น้องอินแะระอยู่รักษา มีอาชญาสิทธิเหมือนอินแะระผู้ตาย ฯ

ตั้งหอกลองสูงใหญ่ไว้คนไม่ปราณี ทั้งเสียตัวฆ่าตีและช่วยตาย ฝ่าย
กองทัพที่ยกไปตีเมืองกลางก็ไม่ได้ ไพร่พลเสียเข้าไปอีกเป็นมากมาย
ฝ่ายข้างอะเต็งห่วนนั้นทำการเกินขนาด นายทัพนายกองโบราณ จะคิด
อ่านเป็นประการใดต่อไปนั้นไม่แจ้งแคลงอยู่ ฯ

๑ ฝ่ายอะเต็งห่วนรู้ข่าวจึงบอกกล่าวโทษเจ้าเมืองมัตมะว่า ยก
มาเกณฑ์เอาคนเมืองมัตมะ เจ้าเมืองมัตมะก็หาให้คนครบจำนวน
เกณฑ์ไม่ กองทัพซึ่งยกไปตีเมืองกลางล้อมเข้าไว้ได้แล้ว คนกอง
ทัพน้อยกว่าการต้องถอยทัพเสีย ๆ ไพร่พลล้มตายทั้งนี้เพราะเจ้าเมือง
มัตมะมีปลงใจในราชการ คิดอ่านเอาแต่งานตนซัดขวางบังคนไว้เอา
ประโยชน์ใส่ตัว เจ้าอังวะจึงมีหนังสือลงมาถึงเมืองมัตมะว่า ถ้า
สักขุสงฆ์สุวานวิพาร์หามีในเมืองมัตมะไม่ เห็นว่าเมืองมัตมะจะไม่
มีคน ให้เร่งเกณฑ์คนเมืองมัตมะแต่อายุ ๑๓ ปี ๑๒ ปี ให้อะเต็ง
ห่วนให้พอราชการจงได้ ก็ขอหนึ่งว่า สักขุสงฆ์รูปใดพอใจบวช
อยู่ว่าเรียนก็ให้คิดอ่านทำไร่นาค้าขายหากินเอง ห้ามอย่าให้เสียบุรุษ
ตายกทำบุญให้ทานด้วย เมื่อมหาโค มหาภุช ยังตกอยู่ณแขวง
เมืองมัตมะนั้น ได้ยินข่าวว่าให้หาอะเต็งห่วนเป็นหลายหน ฝ่ายอะเต็ง
ห่วนบอกชี้ว่า เจ้าลูกเจ้าหลานให้หา มิใช่เจ้าชู้กัน ต่อเจ้าอังวะให้
หาจึงจะกลับไป ฯ

๑ เมื่อมหาโคมหาภุชออกจากเมืองอังวะ ลงมาอยู่ตำบล
วัดบ้านกยอกกวิสสาหนิง แล้วลงมาอยู่ณบ้านแลกบ้านระวางแขวง

เมืองจัตตองวีสสาหนิง ครั้นถึงศักราช ๑๓๗๐ ปีมะโรงนักษัตรสัมฤทธิศก
 ลงมาอยู่ณเกาะชเวียงแขวงมัตมะวีสสาหนิงนั้น มหาโคมหากฤษได้ยิน
 ข่าวว่า อะเต็งห่วนยกทัพจากอังวะมาถึงมัตมะ ตั้งทัพอยู่ณวัดทุ่งวัดวง
 กะปอ เกณฑ์เอาคนเมืองมัตมะให้ทั้งล้อมรักษากองทัพอายพะม่าทั้งปวง
 ไม่ให้เห็น แล้วยกข้ามฟากมาเมืองเมาะลำเลิง คนกองทัพยกหนี
 พวกหนึ่งทงนายทั้งไพร่เป็นคนสามพัน ครั้นถึงณเดือน ๑๒ มหาโค
 มหากฤษค่อยเลื่อนมาตามลำเนากระเหรียง มาถึงกองทัพอายพะม่า
 รักษาต่านเมืองตรงณเดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ อายพะม่าได้ข่าวว่าทัพเชียง
 ใหม่ยกออกไปตีทัพอายพะม่าณเมืองตรง อายพะม่าใช้กองทัพ
 ออกสืบถึงแม่น้ำ คงไม่ทันเนื้อความแล้วก็ส่งไป มหาโค มหาฤษ
 ขยายความเค็รมาตามลำเนากระเหรียงอีก ๑๓ วันถึงเมืองขอม พัก
 อยู่ ๒ วัน แล้วชาวต่านพาสั่งเข้ามาถึงเมืองเชียงใหม่ณเดือน ๔
 แรม ๔ ค่ำ ท้าวเทพเมืองเชียงใหม่ถามว่ามาด้วยกิจสิ่งใด มหาฤษ
 บอกว่ารูกถึงถิ่นฐานบ้านเมืองนครุงไทย ก็ทั้งจะใคร่ชมพระบรมโพธิ
 สมภารจึงมา แล้วพระยาอุปราชถามถึงราชการเมืองพะม่าและมาถาม
 ว่า ถ้ากองทัพกรุงเทพมหานครหรือขยายยกไปตีเมืองพะม่านั้นเห็นจะ
 ใดฤาไม่ใด มหาโค มหาฤษ บอกข้าราชการตามสั่งเกตมา แม้น
 กรุงเทพมหานครหรือขยายยกกองทัพไปมากหลายทาง เห็นจะได้
 เมืองพะม่า เมื่อมหาโค มหาฤษ มาอาศัยอยู่ณวัดรามัญใน ๗ วัน
 นั้น ได้รู้เห็นว่าพระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่ พระยาอุปราชเมือง

ลำพูน กับทั้งเมืองนครลำปาง เกณฑ์กองทัพรักษาจัดแจงคน ๕๐๐๐
 นอกนั้นก็กองทัพข้างแดงกับทั้งทัพซึ่งยกขึ้นไปช่วยมหาชนานนั้น จะยก
 ออกไปตีทัพฝ่ายพระม้าว ๓๐๐๐ ซึ่งตั้งรักษาอยู่ณตำบลกะเต็งดี อันเป็น
 หนทางเมืองเชียงใหม่มีตมะเมืองทองอย่างกึ่งร่วมกัน กำหนดทัพ
 นั้นจะยกณเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๗๒ ปีมะเมียขึ้นกษัตริย์ไทยศกนี้
 ขอพระชะระของมูลพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม.

เจ้าพนักงานหอสมุด